

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha

Herausgeber: Societad Retorumantscha

Band: 11 (1897)

Artikel: Ils Franzos a Sumvitg : in drama en 2 acts ord l' ujjara franzosa, cun numerusas notizias

Autor: Tuor, Alphons

DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-181201>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 04.05.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Ils Franzos a Sumvitg

In drama en 2 acts

ord l' ujjara franzosa, cun numerusas notizias

da

Alphons Tuor.

„Qui legis ista, tuam reprehendo, si mea laudas
Omnia, stultitiam, si nihil, invidiam.“

Prefaziun.

Alla biala entschatta lein nus far de saver als stimai lecturs, che nus pretendeien tuttavia buca de por-scher ad els ina lavur en tuts graus perfetga; mo nus selubin era en madem temps de remarcar, che quella lavur seigi buca mo *nossa emprema ovra drammatica*, mo bein l'*emprema ovra drammatica dil tutta fatg originala* en nies idiom sursilvan. Nies intent era de dar in fideivel spiegel principalme in dalla revolta digl 1 de Matg 1799, cun sias consequenzas per Sumvitg.

Ord rischuns dramaticas vein nus midau tscheu e leu la historia; p. e. vein nus priu mo 3 Franzos enstagl 11, schau viver il mistral Giachen Mudest Schmed, nies tat, † 1797, silmeins 2 ons de memia, etc.; mo quellas midadas ein pauc impurtontas. Igl essenzial ei historics, schi bein a riguard dellas *persunas*, sco della *fabla* dil drama.

Alexander Balletta fa en sia lavur „Ord la Historia grischuna“ sequenta remarca sur las femnas de Sumvitg:

„Ils 11 mitschai [ord claustra] han encurriu in refugi en ils uauls e per las pezzas entuorn tochen il di suenter. Marterisai dal freid, dalla fom e dalla desperaziun, ein quels paupers umens allura serendi a Sumvitg, per lur ventira duront ch'ils umens dil liuc eran absents cun il „*Landsturm*“ [encunter Rehanau]. Mo gleiti havessen las femnas trubistgau malamein. Vesent quellas ils Franzos, han ellas fatg „vischneunca“ e concludiu de „far caput“ ils fugitivs. Armadas cun pals e tardents, ein ellas comparidas sut il commando della Misterlessa. Ventireivlamein haveva il caluster advertiu il plevont Canonic Henni, il qual ei spèrt vignius neutier e ha pudiu dustar las furias feminilas e sprindrau aschia era il vitg, che havess schiglioc fetg probablamein giu la madéma sort sco Mustér.“

Quella remarca ei buca dal tut exacta. Ils 11 Franzos ein vigni engartai si „Pleun dils mirs“, a Tscheps sur Sumvitg-Rabius. La misterlessa e sia suita han persecitau els tochen ella vall Rabius; leu ein ils fugitivs sesurdai allas nauschas persecitadras.

Nus vein stuju mitigar empau las „furias feminilas“, cunzun la furia della misterlessa. Ina femna che surpassa memia zund ils tiarms de sia clomada, daventa in monster e monsters valan buc adina sil theater. Perquei vein nus schau far in um „il maltschec“, ne „Quel de Laus“, sco nus schein a Sumvitg.

Da mistral Gion Antoni Schmed di Dr. C. Decurtins en sia historia „Der Krieg des Bündner Oberlandes gegen die Franzosen“:

„Landrichter [Benedetg] Caprez wurde in seinen Bestrebungen namentlich durch den Landammann Paly von Medels und später durch Schmid von Somvix unterstützt; letzterer ein Mann aus dem Volke, ohne eigentliche Bildung, aber scharfsinnig, beredt und populär. Sein glühender Franzosenhass kannte keine Schranken und er erblickte das Heil des Landes lediglich in einem Bündniss mit dem Hause Habsburg und in einem gemeinsamen Kriege gegen die Heere Frankreichs. Solche Männer haben einen unglaublichen Einfluss auf ein abgeschlossenes Bergvolk, im Guten, wie im Schlimmen.“

La representaziun dil present drama ei buca leva, schon pervia dil grond diember de persunas. Ei drova 23 umens, ne 14 umens cun 5 simplas e 9 dublas rollas; 6 femnas carschidas; 2 buobas (Angelina e Nescha da 10—15 ons) e circa 15 buobs. Las biaras rollas ein denton mo quortas; quella circumstanzia facilitescha la representaziun. La rolla de Nescha sa era vignir omessa; en mintga cass sto ina outra persuna bargir e calar de bargir u sil theater ne davos las culissas, enstagl dil pop. Eunc *da nies temps* cuschentava enquala mumma della Cadi enqual bargialèr cun la smanatscha: „Ils Franzos vegnan!“ In clar mussament, che quella ujara, cun sias sgarschurs e misérias, ei eunc en viva memoria de nies pievel. Quei fatg remarcabel, che nus anflein eunc tier auters pievels, vein nus buca vuliu schar curdar en emblidanza. Las mummas romanas tementavan lur affonts cun lur: „Hannibal ante portas!“ E las mummas tudestgas clomavan eunc ditg suenter l'ujara de 30 ons (1618—1648) a lur popanaglia: „Die Schweden kommen!“

Ils dus acts ein *alla posta* vigni empau stendi, essent ch' il theater romonsch ei quasi sfurzaus, per cuntentar ils spectaturs, de trer alla liunga las paucas e quortas ovras disponiblas.

Alla fin mettein nus alla disposiziun de societats theatralas eunc duas autras novas lavurs:

„*Il gierau de Schlans*“, ina cumedia en 1 act ord l'ujara franzosa, fundada sin l'enconoschenta anecdota. Denter las paucas persunas comparan era 3 Franzos. Questa cumedia ei adatada per continuaziun dils „Franzos a Sumvitg“.

„*La via-fier sursilvana*“, ina cumedia en 3 acts. Las scenas sepassan en ina uustria a Domet e silla campagna sper Rehanau dal temps dils plans della via-fier. Il lungatg de Domet vegn dignein representaus tras gl'ustier e sia dunna.

Notizias historicas.

Anno 1789 entscheiva la gronda revoluziun franzosa cun sias sgarscheivlas persecuziuns encunter la Baselia, la noblezia e la monarchia.

Ils 10 d'Uost 1792 attacca il pievel de Paris il palast dil retg Louis XVI. e mazzacra barbaricamein sia Guardia schvizzera de circa 400 umens¹⁾ (Il liun de Luzern).

Ils 21 de Schaner 1793 vegnan il retg e la regina guillotinai. Bia mellis fineschan lur véta sut la guillotina.

Bunamein l'entira Europa s'alliescha encunter la Republica franzosa (la Naziun), mo vegn rebattida en biaras e grondas bataglias.

Anno 1797 pren gieneral Bonaparte (da 1804—1815 imperatur Napoleon I) dals Grischuns la Veltlina, che quels possedan e sblundergiavan sco tiara subdita dapli 1512. Da leu gronda gréta ellas III Ligias.

Anno 1798 surventschan ils Franzos la Schvizzera, suenter grevs combats a Bern, Schwyz ed Unterwalden, midont quella en ina Helvezia centralisada, cun novas fuormas e leschas, sut ina regenza dependenta da lur veglia.

Anno 1799 entscheiva l'ujara europea denovamein. Battent ils Franzos ed Austriacs principalmein pil posses dell' Italia

¹⁾ En quella mazzacra ein era curdai: In Derungs della Lumnezia, in corporal Stivet de Trun, Barclamiu Giger e Giachen Placi Baselia de Sumvitg. Ils colonels Castelberg de Muster e Caprez de Trun han pudiu fugir.

superiura, sche setractescha ei en emprema lingia dals pass schvizzers e grischuns che meinan ell' Italia.

En la veglia Republica rhetica existan duas partidas, che persecuteschan e tgisan ina l' autra sin véta e mort: *ina democrata* (de purs), che vul l' incorporaziun della Rhezia cun la Helvezia e conceder liber transtit als Franzos; *ina aristocrata* (de signurs), che vul mantener las veglias libertats e resister cun agit austriac all' invasiun franzosa. Ils manaders ded omisduas partidas ein pensionai da lur „protecturs“.²⁾ Ils aristocrats han il surmeun, cunzun ella Cadi, e cloman en agid forzas austriaccas.

Ils 6 de Mars 1799 rumpan ils Franzos el Grischun sul Luziensteig, Kunkels, Oberalp, Lucmagn e Bernardin el maden temps.

Gieneral Loison vegn cun 1500 umens sur l' Oberalp, mazzacront e sblundergiont tras Tujetsch.

Ils 7 de Mars vegn el battius a Muster cun ina sperdita de 400 umens, 14 offiziers, 2 canuns e 30 blessai. Ils purs han 13, ils austriacs 20 morts. Era femnas, (Scolastia Riedi, Maria Cathrina Beer) affonts e vegliuords han priu part dal combat. Sin quei legria ch' ha pign cuz.

Ils 10 de Mars arriva gieneral Demont sur il Kunkels a Muster, segiront inviolabilitat della persuna e della rauba encunter perfetga submissiun.

Ils 16 de Mars fa Massena, capo-gieneral franzos a Cuera, extrader tuttas armas sut peina de mort. Mo quels della Cadi survegnan anavos intontas, sut il pretext ch'ei drovien ellas silla catscha de lufs.

Ils 17 de Mars parta Loison, denton returnaus a Muster, cun Demont ell' Engiadina,³⁾ suenter ver dau garnischuns als vitgs, principalmein a Muster. (4—5 compagnias.) Mo Sumvitg e Medel survegnan neginas.

²⁾ Pader Placidus Spescha ha scret sur la gienerala corrupziun: „Der Pöbel war immer sehr geldgierig, denn er kannte beinahe nur Geld und Vermögen und verkaufte immer seine zu bestellenden Aemter so teuer als er konnte, und zwar so, dass es zu einem wabrhaften Sprichwort wurde: „Ich halte mit Jenem, der mehr gibt.“ Und aus dieser unsaubern Quelle entstand so viel Uebel, dass es die Republik verunstaltete und herabwürdigte; aus diesem Grunde war Alles feil, Klein und Gross, Adel und Bauer.“

³⁾ Demont ei curdaus en prischunia austriacca ils 2 de Matg a Suosch (Süss).

Ils 18 de Mars pretenda in Commissari de Massena 100,000 franes dalla Claustra. Vegnent el buca pagaus dal tut, metta el meun vid l'argienteria-baselgia.

Ils 21 de Mars annulescha Massena tuttas autoritats civilas e criminalas grischunas, remplazont ellas tras 3 municipals per vischneunca ed 1 prefect per Ligia.⁴⁾ Quels offizials ein Grischuns, mo statan sut la Regenza provisorica de Cuera, che stat de sia vart puspei direct sut il commando de Massena.

Ils 8 d'Avrel vegnan 61 partisans austriacs pigliai e deportai ad Aarburg e de leu a Salins en Frontscha.⁵⁾

Ils 25 d'Avrel sepatroneschâ il Commissari de peun de tut il greun della Claustra, savent nos umens buca pli purtar frinas navent d'Ursera a Muster, muort ina gronda nevada.

Las garnischuns consuman, las contribuziuns e persecuziuns irriteschan, las veglias libertats ein stulidas, ei buglia dapertut, cunzun ella Cadi.

Instigai da fugitivs ad Innsbruck⁶⁾ planiseschan 5 umens ina revolta.⁷⁾

Igl 1 de Matg vegnan las garnischuns de Sedrun, Muster e Breil pigliadas ne sturnidas.⁸⁾ Ils Franzos a Trun, avisai dal Marschall Caprez, pon fugir.⁹⁾

⁴⁾ Colonel Gion Antoni Castelberg ei staus gl'emprem prefect della Ligia Grischa.

⁵⁾ Denter quels: Litinent Louis Balletta, Landrichter Theodor Castelberg, Landrichter regent Benedetg Caprez, Fidel ed Anton Blumenthal de Lumnezia, Assistent Cadonau d'Uors, Major Christian Toggenburg de Ruschein, Mistral Zarn de Domat, etc. Ils 13 de favrèr 1801 ein els vigni relaschai a S. Gagl.

Ils Austriacs han da-lur vart menau 78 partisans franzos en l'Ungaria, denter quels il mistral regent della Cadi, Gion Antoni Cagienard de Rabius (* 1740, † 1818). Cu sia dunna, la misterlessa, mava a Sumvitg en baselgia, sche bandunavan tut las femnas il beun, el qual clla semetteva, per manifestar lur horrir encunter la „Franzosa“!

⁶⁾ Igl uestg, ils Riedis de Sursaissa, ils Salis, il Colonel Montalta de Laax, etc. eran fugi ad Innsbruck. Leu han quels cuau ora il funest plan della revolta.

⁷⁾ Ils nums de quels ein restai nonenconoschents. Ils plans ein vigni fatgs da notg en in nuegl a Stagias, Mumpé-Medel.

⁸⁾ La garnischun de Sedrun ei sesurdada; las 4—5 compagnias de Muster ein vignidas sturnidas tochen sin 13 umens; 11 auters han pudiu fugir tochen Sumvitg. Ils Franzos a Breil ha Colonel-litinent Caspar Latour pigliau e menau a Tavanasa.

⁹⁾ Els han liberau lur camarads a Tavanasa cun sturnir 5 umens de Breil.

Ils 2 de Matg sturneschan ils purs a s. Placi varga 80 prischuniers. Il till semova encunter Cuera, sfurzont la part-sut de prender part alla revolta.

Ils 3 de Matg succeda la bataglia de Rehanau. Ils purs, per part stuorns de vin e vinars, gl'emprem victorius, vegnan rebatti e mazzacrai dal gieneral Menard.¹⁰⁾

Ils 4 de Matg la séra, arriva Menard cun 3—4000 umens a Trun:¹¹⁾ l'auter di, ina dumengia bein mervegl a Sumvitg,¹²⁾ ed allas 9^{1/2} avon miez di a Muster.

Ils 6 de Matg bandunan els Mustêr, suenter ver barschau e mazzacrau barbaricamein.¹³⁾

Armadas austriaccas, russas (Suwarow) e franzosas passan eunc suenter tras il Grischun. Consequenzas della ujara ein: puppiras e malsognas e disuordens.

Anno 1801 (definitivamein 1803) vegn il Grischun incorporaus culla Schvizzera, cun la quala el era mo alliaus dapli circa 1499 (Ujara culs Schuobs, Benedetg Fontana).

* * *

La mazzacra dils 80 prischuniers cun sias terriblas consequenzas han ils purs de Medel caschunau en lur eivradat, engurdienscha e fanaticismus. A riguard de nossa scena dil pur de Medel sereferin nus sin las historias de Dr. C. Decurtins,¹⁴ Gion

¹⁰⁾ Bia purs currevan cun capialas pleinas vin encunter als husars franzos per vignir da quels miserablamein sabelai. En quei combat ei ina giuvna de Domet, Onna Maria Bühler, sedistinguida. Il diember dils curdai ei 638, senza quintar quels ch'ei negai el Rhein ne morts suenter dellas blessuras. La pli gronda mazzacra ei stada denter Domet e Plankis (207 morts) e denter Rehanau e Razén (220 morts). Ei fuss ussa, suenter 100 ons, nér temps de derscher in monument alla memoria dils curdai.

¹¹⁾ Il vitg ei vignius sblundergiaus duront 3 uras, mo la casa dil marschall ei vegnida schaniada.

¹²⁾ Sumvitg ei vignius sblundergiaus, danno la casa-parvenda. Da fugas e mazzacras han ils 11 franzos, liberai da Canonic Henni e caluster e Chischer, pertgirau il vitg. Els han rugau per quel en schanuglias avon il cavagl dil gieneral. Da quellas caussas setraetescha ei era en nies drama.

¹³⁾ Els han dau fiug a Muster, s. Gions, Raveras, Gonda, Fonteuna, Funs, Clavauniev ed Acclata. Las flommas han consumau la claustra cun sia impurtonta bibliotheca, 3 baselgias cun 10 zens e bia reliquias e custeivladats, 115 casas, 102 clavaus, 7 stizuns, 70 vaccas, 42 schetgs, 204 tiers manédels. Duront il barschament han 19 persunas piars la véta u tras il fiuc ne tras las bayonettas.

¹⁴⁾ Der Krieg des Bündner Oberlandes gegen die Franzosen, Chur 1875.

Ludovic Fidel Berther¹⁵⁾ ed Alexander Balletta,¹⁶⁾ ils quals muossan clar e bein ch'ils purs de Medel ein seconteni en quels combats sco vers selvadis e morders. Nus vignin a dar ina outra gada enzaconts citats ord quellas historias, referents sin quels fatgs, en ina detagliada descripziun della „Ujara encunter ils Franzos,“ secartent de tuttavia buca offender leutras nos compatriots de Medel, ch'empon schubernuot de quellas barbarias commessas avon in tschentaner.

Notizias sur las Persunas.

Canonic Michel Antoni Henni, de Sursaissa, da 1787—1805 plevont a Sumvitg, ha menau bein ed exactamein ils cudischs-baselgia. Senza sia preschienscha de spért e humanitat fuss ei ju mal cun Sumvitg.

*

Gion Gieri Chischèr, gierau de Sumvitg, feagl de Martin Chischer († 1788) e Maria Capaul, * 1737, maridaus cun Onna Maria Caderas, † 1802. El possedeve il bogn della vall Sumvitg. Ils Chischers stevan e statan eunc ella casa baghiada dil Landrichter Nicolaus Maissen, gubernatur della Veltina (1665).

*

Rest Valentin Beer, de Camischollas, scaryont della Ligia Grischa, * 1762, mistral 1804, † 1814. „Vir in omni genere egregius, æternæ memoriæ dignus.“ (Remarca en il cudisch de mortoris.) In de ses feagls, Sur Thumaisch Beer, ei staus plirs ons plevont a Breil.

*

Potestat Gieli Michel Lombris, de Sumvitg, feagl dil potestat Antoni Lombris (* 1712, † 1795) e de Maria Margretta de Caprez († 1798), sora dil marschall Caprez, ei * 1751, maridaus 1786 cun Maria Anna Cathrina Mon († 1822), feglia digl Antoni Mon de Tujetsch e Maria Margreta Fontana de Muster, † 1835. Siu frar, colonel Giachen Antoni, ei * 1749 e † 1819 senza descendenza. Il potestat Gieli Michel ei bab de mistral Giachèn

¹⁵⁾ de Caverdiras, ha scret 1799 in „Diari“ en romonsch, publicaus da Dr. C. Decurtins, 1882.

¹⁶⁾ Ora la Historia grischuna. Seras d'unviern 1893.

Antoni Lombris, maridau 1821 cun Maria Ludivica de Caprez de Trun. (Pareglia las notizias sur ils Caprezs.)

*

Mistral Giachen Mudest Schmed, de Sumvitg, numnaus „il mistral vegl“, * 1727, maridau 1762 cun Maria Franzisca Latour de Breil († 1794), † 1797. El ha giu plirs affonts, denter auters:

Mistral Gion Antoni Schmed, numnaus „il mistral giuven“, * 1768, maridau 1793 cun Maria Brighitta Contrin (* 1771, † 1843), feglia dil Bannerherr Antonius Maria Contrin de Bubretsch-Surrhein, e Maria Barbara de Sax de Muster († 1845).

Ils Schmeds habitavan a Sumvitg ella casa de Signur gierau Schuoler. Els ein setratgs a Bubretsch, essent mistral Gion Rest Mudest Pali, maridau cun Anna Maria, la feglia veglia dil Bannerherr Contrin, leu † 1812 senza descendenza.

*

Colonel Gion Antoni de Castelberg, de Muster, Cavalier de s. Murezi e s. Lazar, major en survetsch franzos, mitschhaus a Paris ils 10 d'Uost 1792, colonel en survetsch piemontes, * 1749, maridau cun Anna Cathrina, feglia dil mistral Benedetg Berther († 1805) de Sumvitg, nua ch'el habitava da 1796 navent, † 1819.

El ha cun colonel Ludivig Caprez de Trun menau ils purs alla victoria dils 7 de Mars e concludiu la favoreivla capitulaziun cul gieneral Demont. Dalla bataglia a Rehanau ha el, en contradicziun cun nies drama, buca priu part, essent el fugius alla entschatta d'Avrel el Piemont.

*

Marschall Ludivig de Caprez, * 1724, marschall en survetsch franzos, maridau 1790 cun Maria Margreta Mon, † 1808 senza descendenza. El ha giu 6 fargliuns:

- a) *Giachen Adelbert*, * 1712, † sco canonic.
- b) *Ursula*, * 1714.
- c) *Mistral Mathias*, * 1715, † 1787 nonmaridau.
- d) *Onna Maria*, * 1720, dunna de Mistral Berther d'Arvella.
- e) *Maria Greitla*, † 1798, dunna de potestat Antoni Lombris de Sumvitg.
- f) *Maria Ursula*, * 1723, † 1800, mumma de Bannerherr Louis Balletta.

Il marschall Caprez habitava a Trun en la casa de Signur scarvont Vincenz. Cul marschall eran parentai:

Colonel Ludivig de Caprez, * 1736, mitschaus a Paris ils 10 d'Uost 1792, maridaus 1788 cun Maria Elisabeth Derungs, † 1800. El ei staus il capo-manader de nossas truppas ils 7 de Mars e 3 de Matg 1799. El ha schau anavos 4 figlias:

- a) *Maria Ludivica*, dunna de mistral Giachen Antoni Lombris de Sumvitg.
- b) *Margreta Victoria*, dunna de Landrichter Pieder Antoni Latour (* 1777, † 1864).
- c) *Maria Barbara Josepha* († 1855), dunna de Landrichter Balthasar Vieli (* 1786, † 1845).
- d) *Elisabeth*, maridada I cun Signur Schenardi e II cun Signur Ferrari de Roveredo.

Il colonel Caprez habitava a Trun en la casa de Signur Desax.

Landrechter Benedetg Adelbert de Caprez, frar dil precedent, * 1740, maridaus cun Maria Barbara Cathrina de Castelberg, prefect, deportaus dals Franzos ad Aarburg e Salins, † 1804. El ha giu 4 fepls:

- a) *Mathias Andriu*, * 1774, litinent, curdaus ils 10 d'Uost 1792.
- b) *Ludivig Adelbert*, * 1776, litinent, negaus silla mar 1797.
- c) *Benedetg Anton*, * 1778, litinent, curdaus el Tirol 1801.
- d) *Colonel Conradin*, * 1780, maridaus I cun Anna Maria Antonia Huonder e II cun ina signura d'Ursèra; el veva piars in meun en in duell, † ad Ursèra. Siu fepl, litinent Conradin il giuven, ei emigraus „gl'on dils biars“ 1854 cun dunna ed affonts en l'America. A Trun existan negins Caprezs pli.

Il Landrechter Caprez habitava a Trun en la casa dil „Tödi“.

Persunas.

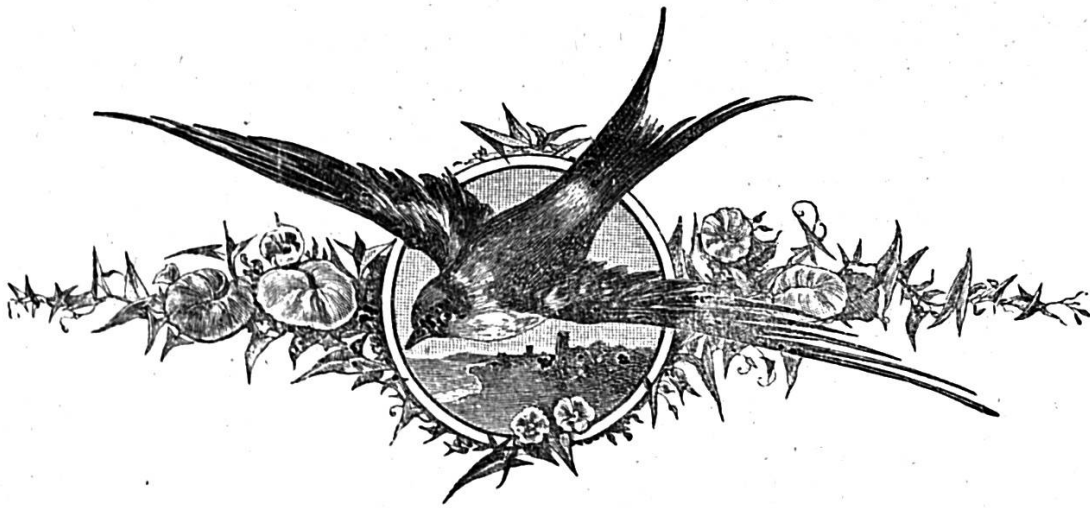
Giachen Mudest Schmed, mistral vegl, de Sumvitg.	Philipp Menard, gieneral franzos. Fontana, bab.
Gion Antoni Schmed, mistral giuven, de Sumvitg.	Plazi, siu feagl. Riegg, bab.
Maria Brighita Schmed, nata Contrin, misterlessa.	Pieder, siu feagl. Gion, in mat.
Dunschalla Angelina Schmed, lur feaglia.	Dumont, } Moreau, } prischuniers franzos.
Canonic Michel Antoni Henni, plevont a Sumvitg.	Gaillac, } Paul, } buobs.
Gieli Michel Lombris, potestat, de Sumvitg.	Alois, } Nescha, cun in pop.
Gion Antoni Castelberg, colonel, de Muster.	Ghetta, } Leina, } femnas veglias.
Ludivig Caprez, marschall, de Trun.	Mengia, } Barla, } femnas giuvnas.
Rest Valentin Beer, scarvont, de Camischollas.	Cathrina, } Clau, } purs vegls.
Gion Gieri Chischer, gierau de Sumvitg.	Mudest, } Pur de Medel.
Gieli Cagienard, caluster de Sumvitg.	Currier de Trun. Currier de Breil.

Buobanaglia.

Temps historic: 1—5 de Matg 1799.

 Tuts dretgs reservai tenor lescha.

 Quest drama astga vignir ni copiaus, ni trans-
lafaus, ni representaus, senza la lubienscha digl autur.

Emprem act.

(La stiva de mistral Schmed a Sumvitg. Duas fanestras sil funs. Ina ura de preit muossa las quater. Escha dretg e seniester. Meisas, suppias, in sessel pusalau, hartas, ina scaffa, in spiegel. Schmed va cun giests malruasseivels della stiva sidengiu, miront savens ord fanestra. Dretg e seniester dal publicum anora.)

SCENA I.

Misterlessa (intront seniester cun ina glisch de seif): Quoras eunc adina per la stiva entuorn sco sche ti fusses or da senn? (stizont la glisch) Jeu hai merveglias pertgei nus vein stuiu levar oz schi mervegl. Ti vul schar corscher mei buc in plaid, sco sch'jeu stuess saver nuot, ni co ni cum; mo vid tia malruasseivladat ed anguoscha dat ei zitgei, schi franc sco jeu sun cheu!

Schmed (dat, stent eri, cun in meun sin siu schuvi, solemn): Mia cara dunna, (mussont sin l'ura) oz, calonda maja, da quellias uras, ei gl'entir Grischun serevoltaus encunt'ils Franzòs — ils Keisers ein ruts ell'Engiadina e sul Luziensteig, la regenza de Cuera vegn siglientada, e tuts ils Franzòs chitschai ord la tiara! (va puspei.)

Misterlessa (sblatschont ils meuns): Dieus po pertgiri, ei dat puspei ujara!

Schmed: Gie, ei dat puspei ujara. Ils Franzòs a Muster, Sedrun e Trun e Breil vegnan mess a ferm — e sturni, pauc ch'ei semettan encunter.

Misterlessa: O detti Dieus, che nossa tiara vegni liberada, inagada per adina, da quels laders e morders. Ah, ussa capesch'jeu pertgei ti zupitschavas e scutinavas aschi misteriusamein entiras notgs ora cun signurs jasters! Mettei che ti eis il capitani della revolta?

Schmed: Gie, jeu sun il capitani dils complots e della revolta: a mi ha la puraglia d'engaziar en emprema lingia per la liberaziun della tiara.

Misterlessa: Mo sche ti has buca tratg flad de quellas caussas al marschall. Crei a mi, quel ei buns de tradir tei, quei traditur ch'el ei.

Schmed: Il marschall sa de nuot. Il Castelberg, il Beer e Lombris e Latour ein els complots; quei ei umens fidai. (solemn) Tgi che sustegn, ne defenda, ne zupenta, ne liberescha Franzòs, vegn truaus alla mort; talas ein las ordras dil cussegl d'ujara. Il marschall dei dar adatg, sch'el vul salvar siu tgau. Nus essan buca persuls: ils signurs ad Innsbruck, ils keisers gidan nus quella gada cun peis e cun meuns: la revolta sa buca fallir. (manont ella sin fanestra) Vesas Mustér?

Misterlessa: Fém entuorn claustra! Tgei ha quei de muontar?

Schmed: Ils purs sebbattan culs Franzòs; mo sch'ei vegnan dominè ad els (mont giud fanestra) Sch'jeu fuss ius ensi mez, sche savess jeu silmeins co las caussas stessen.

Misterlessa: Quescha tgeu; Mustér, Tujetsch e Medel damognan beinmaneivel gl'inimitg. Ils Franzòs han fiug sin tei e schassen buca per pauc de mazzar tei, sche ti vignesses a meuns ad els.

Schmed: Ah, vus femnas essas plein temas! Sche mintga frida e balla mazzassen, sche turnass negin pli ord ina battaglia.

Misterlessa: Mo che ti sappies, nus femnas vein tonta curascha e tonta carezia pella patria sco vus umens. La Beera e la Riedia han sturniu pli ch'in Franzos ils 7 de Mars. Nus femnas de Sumvitg marschein era encunter gl'inimitg sch'ei fa basegns.

Schmed: Ils Franzos ein ferms e vigilonts e nus stuein sfraccar els totalmein quella gada. Jeu hai tutta notg buca

claus in égl. Ei fuss fatal sche quels nas fins vessen ferdau la purla e surpriu la puraglia — lu fussen nus piars e treis ga piars. (ins auda a spluntont.) Stai, cheu vegn in currier. (el seglia sin fanestra, turnant cun prescha.) Pertratga, gl'aug marschall ei avon casa! Tgei ha quel de far cheu?

Misterlessa: Da quellas uras! (metta si capétsch e tshoss, secavigliont avon in spiegel.) Jeu sun ina biala bagorda!

Schmed: Fai dabot, el vegn.

SCENA II.

(Schmed va pli e pli malruasseivels della stiva sidengiu, stent eri mintgatont.)

Marschall (vegn dretg, plein prescha): Vus veis ina revolta avon meun — ils Franzòs astgan buca vignir attaccai, schiglioc essan nus piars.

Misterlessa: Els meunglan mal esser schi scaldai per quels barbars e giacobiners ch'han termess lur retg e lur regina e mellis e mellis spirituals silla guillotina!

Marschall: Quei ch'ils Franzos han fatg en lur tiara va tier a nus nuot.

Misterlessa: Mo ei va tier a nus, sch'ei taglian giu a nus ureglias e nas, sch'ei smaccan a nus il tgau ch'egls e tshurvi seglian ord la cavazza, sco'i han fatg cul caplon Condrau, cul Fidel Venzin, cul e cun auters.¹⁾ Quels morders e barbars!

Marschall: Quei ei fatgs deplorabels che daventan en mintga ujara. Tgei barbarias vegnan nos purs fanatisai a commetter, sch'ei serebaulzan encunt' ils Franzòs!

Misterlessa: Ei deigien sturnir quels finadin! Tgei vevan quels de rumper en nossa tiara e prender nossas veglias libertats. Iannas ed jamnas seviventan ei schon suenter lur plischer sin quen dellas vischneuncas, engolan e maglian gleiti en preit e paglia — il davos pudein nus ir giul schuobaland, mai che nus vein nuot de sbluttar a casa nossa.

Marschall: Quei ei pér memia ver — mo quei che nus savein far, ei: endirar e ver pazienza!

Misterlessa: Cu la mesira ei plena, sche va la suró. Mo mirien, signur marschall, co quella scrocanaglia respecta nossa religiun. Il caplon Condrau sturneschan ei; las custei-vladats de baselgia engolan ei; la claustra, ch'ha fatg pér memia bien culs prischuniers, ruineschan ei dal tut. In commissari engola siu greun, in auter vegn e pretenda cun terriblas smanatschas 100,000 francs grad leu, ch' ils paupers paders han stuiu sgarrar gl' aur giud las sontgadats per cuntentar l' engurdienscha franzosa. Ei quei schau nossa sontga religiun en siu esser?!

Marschall: Ils Franzòs han eunc mai impediù, ni spirituals ni seculars, de far lur obligaziuns religiosas — e quels excess condemnabels fan negin don alla religiun; denton sai jeu pér memia bein, ch' ei dat tals e quals che fanatiseschan ils purs cun dar de crer (pleun e solemn) che la religiun seigi en prigell!

Misterlessa: Ieu hai adina tenui Els per quei ch' Els ein: per in giacobiner²), in inimitg de nies pievel!

Marschall: (resolut e cun preschienscha) Signura misterlessa: Ella tschontscha cul marschall Caprez!

Misterlessa: Seu temel nuota de dir ad Els la verdat!

Marschall: Ieu vi mo il bien da nies pauper pievel, per quei vi jeu buca ch' el vegni l' altra gada sfraccaus!

Schmed: (stent eri animaus) Nus vein merveglias de pumèrs della libertat³), da prefects e municipalitats franzosas! Nossa veglia libertat lein nus e nuot auter — sch'ei dattan buc ella culla buna, sche prendein nus ella culla mala!

Marschall: Per discletg e sventira commonda la forza; lein eunc spitgar empau — la forza ei il bia de pign cuz.

Schmed: La forza scatsch'ins culla forza!

Marschall: La forza pintga scatscha buca la gronda!

Schmed: Quei dependa mo tgi ha la pintga.

Marschall: Il pievel, franc e sigir, ch' ha ni armas, ni disciplina, ni manaders. In Baletta⁴), in Castelberg⁵), in Caprez⁶), ils megliers umens de nossa vallada, ein ad Aarburg els meuns dils Franzòs. E vus saveis che la Frontscha ha fatg tremblar l'entira Europa, ch'ella ei dapresentamein victoriosa sin tuts meuns. L'eis tonaton

endridar sia vendetga sin nus tuts? Ei vegn dau de erer als purs ch'ils Franzòs hagian ad Ursèra buots plein cadeinas per menar nossa giuventetgna ella sclaveria. Ei vegn mussau als purs brefs de Schvyzzers e Laventiners, che deigien vignir cun grondas armadas en agid a nus — jeu mettel pag miu tgau, miu tgau cun cavelgs alvs, che quellas brefs ein sfalziadas, che quellas brefs ein inventadas, per enganar il pauper pievel.

Schmed (pli e pli malruasseivels): Enganar ei eunc buc encanar!?

Marschall: Catschei nies pievel ella mazzacra, alluscha veseis vus, sche vies enganar ei buc encanar!

Schmed: Ils keisers gidan nus.

Marschall: Ils keisers meinan vus davos la cazola!

(cun vusch rugonta) O figei buca fedà da nos fugitivs ad Iunsbruck. Scarpei la teila de sventira che vegn urdida el Tirol dals signurs. (a Schmed) Car nef; jeu pauper um vegl, tiu aug marschall, ch'hai survigniu cavegls alvs en tontas sanguinusas bataglias, jeu rogel tei, cheu en schanuglias (el semetta): scungira la mala veglia dil pievel; fai quei buca dameun, fai quei buca gleiti, fai quei uss, dai d'entellir ad el ch'ei tucchi eunc de ver pazienza; ch'ina revolta fussi sia disgrazia, sia ruina, sia mort!

Schmed: (dabot, cun in giest de desperaziun) Gl'ei memia tard!

Marschall (siglient sin peis, cun dolor) O paupra nus, sch'ei gl'ei memia tard! (pren capiala e quora giudò).

SCENA III.

Misterlessa: (grent suenter) Adieu, adieu, signur marschall! Quei ei ina biala maniera de siglir dad esch ent, senza dir ni bien di ni bien on — e de quorer navent sco sche la casa vess pigliau fiug. (pausa). Tut lev eis ei, ch'jeu hai saviu dir a quella uolp ina gada quei ch'jeu vevel sil puppen.

Schmed: El ha buca tut entiert, denton eis ei bien che nus vein buca tratg el en nos complots, schiglioc vess el lavigiau tut il giug.

Misterlessa: Per nuot eis el buca staus sia entira veta en survetsch franzos. Quel ei buns de far fugir la garnischun de Trun, schi franc sco jeu sun cheu.

Schmed: Lezza sto schon esser pigliada, tenor mias cunzinas. Mira, cun tut esser mals e pli che mals sa ins mai prender precauziuns bunas avunda. Ieu hai merveglia danunder el ha ferdau l'aura.

Misterlessa. Sche vus umens veis saviu quescher, sche sa'l buca ver enderschiu grondas caussas.

Schmed. De quescher stuein nus emprender de vus femnas che veis buccas sco portas-clavau! Capesches, ti misterlessa?

Misterlessa: Misterlessa quei e misterlessa tschei! Ti has trasora de dar strihadas allas misterlessas!

Schmed: Quei ditg jeu mo cheu denter nus, mai che negin auda nuot, schiglioc astg' ins naturalmein dir nuot dellas misterlessas.

Misterlessa. Sco sche nus femnas savessen buca quescher!

Schmed: Bein, bein, vus femnas saveis quescher stupent — cu vus veis enderschiu nuot! Per nuot vein nus buca stuiu engirar de gnanc trer flad de nos plans a nossas atgnas consortas tochen sil di ded oz. E pli che zuppar las brefs en nufs de cassaccars, e pli che far nos complots en nuegls savevan nus tonaton buc — mo las preits han ureglia e nuot ei gie schi fin filau, ch'ei vegni buca palesau!

SCENA IV.

Angelina: (intront seniester) Neu bab, il solver ei en tgaminada sin meisa.

Schmed: Spetga in tec.

Angelina: (tergient el pil meun) Neu dabot, ti has fatg oz tenienta prescha cun tiu solver; neu, el vegn freids.

Schmed: (piglient ella pils meuns) Teidla, mia cara buna Angelina, jeu vi dir a ti zitgei.

Angelina: Enzitgei interessant?

Schmed: Fetg interessant. Mo ti astgas schar corscher gnanc in plaid il tat. Ti scafarleschas adina ô tut als tat, dal funds entochen gl'uvierchel!

Angelina: Era buca miez in plaid?

Schmed: Nuot.

Angelina: Lidischubernuot?

Schmed: Lidischubernuot! Empermettas?

Angelina (dent il meun): Gie gie, jeu empermettel!

Schmed: Oz mein nus silla catscha de lufs.

Angelina (mironi pitgiv sin el): Oz meis vus silla catscha de lufs?

Schmed: Gie, quei vul dir: silla catscha de Franzòs. Oz mein nus a Cuera cun els.

Angelina (sepigliont vid el, rugont): Ti bab, va buc a Cuera, culs Franzòs. Jeu hai semiau questa notg ch'il gieneral franzos levi schar sitar giu tei.

Schmed: Bah, siemis ein siemis; jeu hai semiau biaras gadas ch'jeu hagi sturniu finadin Franzos e quei ei era buca vér.

Angelina (bargient): Car bab, va buc a Cuera! (pli viv) Jeu garanteschel lu buca ch'jeu ditgi buca quei al tat! (bragia).

Schmed: Gliez emprova; il tat figiess bials tingels!

Misterlessa: Mo mo, ti pintga!

Schmed: Buca bragia. Jeu tuornel cun in detg bi schengetg per tei si de Cuera. (pigliont ella per in meun.) Ussa neu e dai solver; jeu vi schon declarar a ti clar e bein pertgei nus mein dalla tiara giuadora culs Franzòs. (tuts partan seniester).

SCENA V.

Ghetta (intrescha dretg a speculont): Jeu hai adina detg a miu um: vus umens essas peuns caulds; vus umens essas buglias-latg. Cu vus veis buca la curascha de spiunar vus ezi, sche termitteis vus ina femna: tier de quei fuss jeu lu buna avunda. (mironi entuorn) Ei vegn detg discussamein ch'il mistral hagi combas e tshalèrs plein armas e muniziuns, che signurs jasters vegnien e mundien notgs e notgs ora sco spérts en ed ord casa. Nies mistral peina, u ina filiberga ni ina filistucca, schi franc sco jeu hai num Ghetta. Ei féma e séta buca per nuot si Mustér; per nuot ei'l marschall

era buca staus cheu beinmervegl. (miron t entuorn) Nu' ein las glients? Jeu sun schiglioc buca mervigliusa . . . (va sils pézs dils calzèrs encunter gl'esch seniester, tedlont e miron t tras la siara). Udir aud' jeu pauc e veser ves' jeu nuot. Tgi sa sch' jeu arvess gl'esch tont sco per ina miula? Ieu sun schiglioc buca mervigliusa, mo jeu stoi tuttina saver dir sch' jeu hai viu ne sch' jeu hai buca viu armas e muniziuns. (ella arva in tec e siara dabot). Armas e muniziuns, (scurlont il tgau) mo'l mistral e la misterlessa e la dunschalla ein davos meisa. E tgi sa tgei il mistral e la misterlessa e la dunschalla fan davos meisa? Ieu sun schiglioc buca mervigliusa. . . (arv in tec e siara dabot). Ei maglian davos meisa sco trigoners! E tgi sa tgei ei maglian davos meisa sco trigoners? Ei fuss tuttina bien sch'jeu savessel relatàr ina gada exactamein, tgei quels maglian davos meisa sco trigoners. Ieu sun schiglioc buca mervigliusa . . . (arva e siara sco avon a sblatschont ils meuns). Ei maglian carn e mel e pischada e peun e chischiel e suppa ed andutgels, dal bi e dal bein. In de quels solvers hai jeu ils dis de mia véta buca giu. Na gliez, jeu hai adina detg a miu um: Sch'ils rehs dessen a nus paupers mo quei ch'ei maglian de memia, sche stuessen nus buca viver mo cun truffels e caffès dalla dameun entochen la séra. (tadlont). Signeria ha tuttina ditg de solver. Ieu sundel schiglioc buca mervigliusa . . . (vul puspei arver gl'esch).

SCENA VI.

Schmed: (seglia neunavon seniester) Tgi s'ei cheu?

Ghetta: Mo jeu, la Ghetta dil Giocli.

Schmed: Tgei leis?

Ghetta: Ah, signur mistral, jeu level tschintschar cun Els pervia de misérias.

Schmed: De tgei misérias?

Ghetta: Ieu hai a casa mia bia buccas ch'han pauc de migliar. Ieu fussel gidada mo cun in peun, jeu hai ina gronda casada, la glient catta fom.

Schmed (clomont tras gl'esch seniester): Brighita, dai in peun alla Ghetta.

SCENA VII.

Misterlessa (intrescha seniester, surdont il peun a Ghëtta): Cheu veis.

Ghëtta (figient sco de bargir) Hagien nuota per mal, (furschont las larmas cul tshoss) Ils temps ein schliats, quella canaglia de Franzos han engulau rubas e strubas — ussa pudein nus ir a rugont (fruscha puspei las larmas.)

Schmed: Suentèr plievìa dat ei sulegl.

Ghëtta: Miu um ha adina detg: Ils signurs manglassen preparer ina revolta tut alla méta; ina pli gronda legria savessen ei buca procurar alla puraglia. Giuvens e vegls che pon strusch alzar e mover e trer e runar las combas marschassen encunt' igl inimitg, sch'ins encadanass els cun diesch encadanatschs. — Mo nos signurs ein halt — quei ch'jeu manegiel!

Schmed: Mo nevé vus; ils signurs ein larifaris!

Ghëtta: Dell' emprema classa!

Schmed: Gie gie, cu gl'ei detg quei sche s'ei detg tut!

Ghëtta: Miu um ha adina detg: Ins sa gnanc beiber ina mesira veltliner pli cun buna cunziènza. Per ina ei il veltliner bia memia cars dapli dus onns; per l'otra savessen nos vegls subdits tussegar nus ina gada cul veltliner. Quei fuss eunc tut nuot, sche nus stuessen buca furnir trasora danners e vaccas e bos e greuns e truffels a quels migliadrans de Franzòs, e sche nossa buobanaglia vigness buca manada ella sclaveria cullas cadeinas ad Ursèra. Nossas misérias peglian nuota fin. Mender eis ei buca stau dalla muria gronda⁸). Ieu hai adina detg a miu um: Cumpatg che nus meritein quei per nos puccaus! (bragia.)

Schmed: Bein bein, nossas misérias peglian schon fin, schei ual. Ei tut quiet el vitg?

Ghëtta: Tut grad murtgeu quiet, sco sch'ei fuss ni olma ni carstgeun, danò che biars quétan de ver fém e d'udir schutzs entuorn claustra a Muster. Ieu hai detg a miu um: Tgi sa tgei quei fimém e sitém han de muentar cheu si?

Schmid: Ieu vi dir a vus: oz figiein nus la ricetta culs Franzòs; oz mein nus culs Franzòs dalla tiara giuadora.

Ghëtta (cun smervegl e legerment): Ditgien buca de quei! Ridi-

schorassen! Pietigott, jeu stoi ir, ins spetga vess sin mei, la glieut catta fom. (parta dabot dretg.)

Schmed: Quella Ghetta spargna a mi de bia pass. Ins drova mo de dir dus plaids ad ina paterliera per palesar ina nuviala cun la rapiditat din cametg — en 3 minuttas sa l'entira vischneunca.

SCENA VIII.

(Plazi, Pieder e Gion intreschen dretg cun furia).

Plazi (intront): Eis ei ver? Eis ei pusseivel? Ch'ìls Franzòs vegnan attacai a Mustér?

Schmed: Gie, oz mein nus culs Franzòs dalla tiara giuadora!

Misterlessa: Quei veis vus d'engraziar a miu um; lez ei il capitani dils complots e della revolta!

Plazi (semettent en schanuglias von Schmed): O nus lein engraziar en schanuglias ad Els persuerter! (sesalzont.) Signur mistral, nus dein da cheudenvia la véta per Els sin cumin, era senza ch' Els paghien a nus de beiber!

Pieder: Umens ed affonts e femnas e vegliuords ein prompts de se batter e nus mein tras fier e fiug della curascha.

Schmed: Jeu sundel eunc senza novas da Muster, Trun e Breil; mo da rischun ein las garnischuns schon pigliadas. Ils keisers gidan nus. Encunter séra vegnan ils Schvizzers e Laventiners. Buis, purla e plum ein scarta rauba tier nus auters; pinei pals, sigirs, turschets, fuortgas, tardents, mogns e bistuns; nus mein dalla tiara giuadora sco che quels de Muster, Tujetsch e Medel arriyan culs prischuniers. A Cuera seligiein nus culs keisers; quels han armas e muniziuns en abundonza. Mintgin fetschi sia obligaziun, en num della patria, e spargni buca sia véta.

Pieder: Nus dein nies pli davos daguot de seun pella patria!

Gion: Nies Segner sa tgei nus vein pitiu!

Plazi (cun furia): Mo dar lein nus dar quella gada il tact culs pals e far lein nus far saltar quels tyranns, ch'ei tegnân endament en perpeten. (partent) Spitgei, canaglia de Franzòs! (Plazi, Pieder e Gion partan dretg.)

SCENA IX.

Schmed: Quei Plazi ei miez ord cadeina.

Misterlessa: Buca sesmerveglia, ils Franzòs han sturniu siu frar ils 7 de Mars. Ti vegnas a ver eun tgei anim, eun tgei furia la puraglia sesaulza.

Schmed: La puraglia ha ditg schemiu e sgriziau ils dents sut il giuf de tyrannia! Mo oz compara l'aurora della libertat! (ins auda a dent sil schumber e pi gibels e grius; el seglia sin fanestra.) Mira (misterlessa va sin fanestra), ils purs vegnan da Mustér, ina entira armada, plein disuorden, eun resti tut da seun. Nu' ein ils Franzòs?

Misterlessa: Jeu vesel buc els.

Schmed: (current videneu): Ei vegnan senza ils Franzòs; essan nus batti?!

SCENA X.

(Castelberg, Lombris e Beer intreschan dretg, armai eun sabels.)

Castelberg (intront): Victoria, camarad!

Schmed: Victoria? (tuts stroclan il meun a Schmed e misterlessa.)

Beer: Gie, victoria!

Lombris: Gronda victoria!

Misterlessa: Dieus sei ludaus e benedius!

Schmed: Nua veis ils prischuniers?

Castelberg: Terrai a s. Plazi. Co stat ei cullas garnischuns de Trun e de Breil?

Schmed: Jeu hai eunc neginas novas. Speronza ein quellas pigliadas.

Misterlessa (purschent sessels a mesa stiva): Prendien platz e rischunien — jeu hai merveglias co Els han siglientau las stitgettas cheu si. (tuts seplaccan.)

Schmed (elomont seniester): Angelina!

SCENA XI.

(Angelina intrescha seniester.)

Schmed: Porta dabot a quels signurs ina mesira dil pli vegl veltliner della buot gronda entadém. (Angelina pren las clafs ord scaffa e parta dretg.)

Beer: Ils 70 Franzòs a Sedrun ein sesurdai senza far resistenza.

Castelberg: Quels de Mustér han schon dau de sbatter persuerter. Il commandant ei se barricadaus en claustra e manteniu ord fanestras in fug malurdau sils nos che vevan strusch buis e purla. Mo cu'ls purs han pudiu dar a dies en claustra,⁹⁾ sch'han ei sturniu tut empaglia. Mo 13 Franzòs ein restai en véta, dall'entira garnischun. Treis han pudiu mitschar ord fanestra; quels vegnan a fugir pils uauls entuorn.

SCENA XII.

(Angelina intrescha dretg cun vin e 5 glas, ils quals ella emplenescha sin meisa.)

Schmed: Tgei veis fatg culs 83 Franzòs, pigliai a Sedrun e Muster?

Castelberg: Nus vein fatg cumin per decider sur lur sort. Tgi leva sturnir els sil platz, tgi menar els dalla tiara giuadora. Ils pupratschs bargievan e pliravan che la crappa vess stuiu fender. Mo'ls purs de Medel levan ferchiar finadin, senza perdun e remischun; per clétg han ils paders rugau en schanuglias per misericordia.

Misterlessa: Ils Franzòs han fatg schi bien culs paders ch'ei meunglan schon rugar en schanuglias per quella canaglia.

Lombris: Basta, ils purs ein miez or da senn. Ei han buiu e cantau e griu e saltau e fatg ina hallilea silsuerter, che nigin sa descriver. Jeu tem, jeu tem; sche quei va aschia vinavon!

Misterlessa (a Lumbris): Buca sesmerveglian, signur potestat, la puraglia ha ditg schemiu e sgriziau ils dents sut il giuf de tyrannia!

Castelberg: Sin quei essan nus semess sin via, culs prischuniers ligiai dus e dus ensemen per vignir engiu. Ora s. Plazi han quels de Medel puspei entschiet a far sco vietis — ei levan dispét ver ferchiau ils prischuniers. Per buca schar daventar quei, ha Gion Francestg Quinter tigliau las sugas a dua ne trei pèra; quels ein sigli sur la via, fugient dallas spundas giuadora. Vesent ils purs quei, han ei sturniu e mazzacrau sco

de scuder cun lur pals: aschia han tuts 83 prischuniers finiu lur véta!

Angelina (sper la meisa): Quei ei ina biala bravura de mazzacrar paupra schuldada, senza armas.

Misterlessa: Ti pintga, dai buca la tecca sin de quei che ti capeschas nuot.

Angelina: Il seun de prischuniers eloma per vendetga encunter tschiel; il Sur Canonic ha detg quei, ella ductrina.

Misterlessa: Gl'ei meglier ch'ei seigien vigni sturni che sch'ei vessen pudiu fugir.

Castelberg: Quels lacs de seun schegian buc en 3 jamnas. Il potestat, il scarvont (mussont sin Lombris e Beer) ed jeu, nus vein vuliu spindrar ils prischuniers cul prigel della véta; nus fussen nus ezi gleiti vigni sturni. Ils 10 d' Uost ein gnanc fieter encunter quella barbaria! Paupra nus de Muster, sch' ils Franzòs tuornan l' autra gada!

Misterlessa: Buca temien, signur colonel, ils Franzòs tuornan franc buca pli. Ei han giu nus toch' ils egls quella gada. La puraglia ha memia ditg schemiu e sgriziau ils dents sut il giuf de tyrannia!

Schmed (sesalzont, animaus): Pazienza, sch'ei va buca senza sponder seun. Nus pagein mo mesira per mesira — nus lein nossas veglias libertats, sche gl'entir Rhein sto vignir cotschnius da seun! (tschaffont in glas) Viva la libertat! (tuts sesaulzan e prendan glass).

Tuts (figient viva entuorn meisa): Viva la libertat! Viva la Grischa! Viva la Rhezia! (tuts seplaccan entuorn meisa e beiban mintgatont.)

SCENA XIII.

(In currier de Breil intrescha dretg.)

Currier: Il signur Latour¹⁰) fa de saver al signur mistral Schmed ch' el hagi mess a ferm la garnischun franzosa a Broil.

Schmed (sesalzont): Bravò, quei ei ina buna fatga. Senza sponder seun?

Currier: Mo Däus gie, boin e manoivel senza sponder seun. Signur Latour oi levas jerséra da tschoina e gietg als Franzòs: „Mes signurs, Els oin mes prischuniers!“

Ils Franzòs han sin quoi tratg ils sabels; mo signur Latour ha dau cun in pugn silla moisa che las scaddallas oin sederschidas. Sin quoi oin bàrs de nus sigli ord ils stebli per far fäuc sin els; cu els han väu ch'els eran pärs cun ina bälla maniera, sch'oin oi sesurdai, suenter bàras zeremonias.

Schmed: Tgei veis fatg culs prischuniers?

Currier: Nus voin pertgirau els tutta notg. Boin mervegl oi signur Latour äus cun els a Tavanasa. Cu moin nus cun els della tärta giadora? Tgoi doi gir a signur Latour?

Schmed: Schei a signur Latour, che la revolta seigi reussida tscheu si; nus vignien sël mument (el emplenescha in glas).

Currier: Quoi vi jeu gir a signur Latour. Stoi boin. (vul ir.)

Schmed (purschent ad el il glas): Cheu, figiei viva cun nus.

Currier (s'approximont): Viva nos sabis manaders! (beiba.)

Tuts (in denter l'auter): Viva! (beiban.)

Schmed: Engraziel pellas novas.

Currier: De nuot. Däus pertgiri! (parta dretg.)

SCENA XIV.

Schmed (sesent): Il Latour ha fatg sias caussas en uorden.

Misterlessa: L'entschatta ei buna, la fin ei eung megliera, mo creigien a mi. Il crapp ei en rocla, negin carstgeun po retener el. Mo pertratgien, ch'il marschall ei staus cheu oz beinmervegl per far scungirar miu um la mala veglia dil pievel; cumpatg ch'el veva sentiu la malaura.

Castelberg: Quel munglass buca far ina marletga. Jeu sun plein fétgas.

Misterlessa: A quei marschall dil quex duess ins tuttina mussar ina gada che nér ei bué alv.

SCENA XV.

(In pur stuorn de Medel, en gieppa-stuppa, cun in pal, intrescha dretg a bulaccont. El balbegia ferm. Angelina sepeglia plein tema vid Schmed.)

Pur: Ju anflel co ils giacobiners; scarvonts e potestats e colonels che van a bratsch cun offiziers franzòs! (smanont il pal) Nus de Meidel len schon far plé tgeut (pli cauld a) cun quella gliut.

Beer: Ei quei ina maniera de rumper en ina casa jastra?

Pur: Ju vom nu' t'gé plai da mé. Nus de Meidel len catschar vus giacobiners a spareuns pil meun (mund) enturn (smanont il 'pal) cun que t'cho!

Castelberg: Vus essas ella casa de signur mistral Schmed, mei giudò!

Pur: Mistral Schmed? Mo no té giacobiner Schmed sin cumin; (smanont il pal) nus len dar da té cun que t'cho sin cumin! (sestenda sur la meisa, vesent il vin.) Que t'cho ben que t'cho!

Lombris: Mei per vossas vias, sch' jeu sun buns per in cussegl.

Pur: Cosch t'giù, té! Ju vom betga giudò, schi ditg ch' ju vai betga survigniu vin.

Lombris (emplenéscha e porscha in glas): Dei vin a quei parler, mo ch' el mundi.

Pur (svidont il glas sur tgau o): Eun plé!

Lombris (sco avon): Lein dar vin ch' ei seigi dau!

Pur (sco avon): Eun plé!

Lombris (sco avon): Buei che vus veigies buiu!

Pur (sco avon): Eun plé!

Lombris (sco avon): Buei ad in beiber!

Pur (sco avon): Eun plé!

Lombris (sco avon): Buei e turnei a beiber!

Pur (sco avon): Eun plé!

Lombris (sco avon): Cheu, in scutgèr da quels hai jeu tuttina eune mai viu!

Pur (sco avon): Eun plé! (el fa dus pas e rocla; sesalzónt a Lombris.)
Té has stusehet mé!

Lombris: Naturalmein, senza ch' ins stauschi, saveis vus nuota far tgau-brochels!

Pur: Potestat hin e potestat her . . .

Lombris (resolut): Ussa mei per vies fatg!

Pur: Ju vom betga navent, ju vi eun plé vin, e sche té dattas betga vin, sche sturnesch' ju té, (alzont il pal) s he té dattas betga vin!

Lombris (tergient il sabel, cun furia): Jeu fendel a vus la cavazza, sche vus meis buca giuadò! (Il pur seretilla, miront anavos plein tema.)

Misterlessa: Quei ei in hoffi pleder!

Lombris (sesent): Aschia ein ina part dils purs. Sche nus schein pigliar els il moni memia fetg, sche dat quei eunc bialas historias avon che nus seigien a Cuera.

SCENA XVI.

(In currier de Trun intrescha dretg cun prescha.)

Currier: Nus de Trun vein stuiu schar fugir ils Franzòs. (tuts sesaulzan cun canèra.)

Castelberg: Vinavon, nus stuein ir vinavon, schiglioc alarman quels tut las garnischuns.

Currier: Nus de Trun essan dai suenter, mo tut adumbatten, ei mavan sco sch'ei vessen viu il demuni.

Misterlessa: Il marschall ha fatg quella futtarolla! Ina impertinenz da quellas!

Currier: Nus de Trun sminein schon buca bien dal marschall.

Schmed (al currier): Rimnei nossa glieut, nus mein sigl amen. (El pren sabel e capiala ord scaffa. Il currier parta dretg. Ins auda grius e zaconts tuns de schumber.)

SCENA XVII.

(Schmed metta capiala sin tgau e sabel entuorn tshenta.)

Misterlessa: Il cussegl d'ujara dei far giustia cul marschall. Negin caussa vess jeu pli bugient che sche quel vigness sfurzaus d'ir engiu culla puraglia.

Castelberg: Buca temien, signura misterlessa, la puraglia fa schon auter cantar cun el, senza il cussegl d'ujara. (struelont ad ella il meun.) Ussa cumendein nus gleiti las fiastas.

Schmed: Pertgei nus vein liberau la tiara. (pigliont Angelina e misterlessa pils meuns) Stai bein, Angelina; stai bein, Brighita!

Angelina (bargient): Bab, sche ti tegnas eung car mei, sche va buca a Cuera encunt' ils Franzòs.

Schmed (serius e solemn): Quel che tegn siu affont pli car che la patria, ei buca vengonz d'esser in um liber! (Ils umens partan dabot dretg. Angelina fruscha giu las larmas. Ins auda grius e gibels e schumbers, gl'emprem ferm e pli e pli fleivel.)

SCENA XVIII.

Misterlessa (furschont ad Angelina las larmas cun in fazolet): Ti eis buca perderta, ti pintga. Nus autras femnas vessen smalediu nos umens, sch'ei fussen buc ii ell'ujara pella patria, e ti bragias larmas tut caudas; quei ei bi, quei!

Angelina (bargient): Il bab tuorna buca pli.

Misterlessa: Bein bein, il bab tuorna schon puspei; ti stos buca temer schi mal. Ti sas esser loscha sin tiu bab; cu ti eis ina gada gronda, sche di mintgin, mussont cul det sin tei: mirei, quei ei la feglia dil mistral Schmed, ch'ha liberaú la tiara! (mettent vin e glass en scaffa) Ussa mera tgei'l tat fa, nevé? Lez fa schon secumblidar vi tei. Jeu vi mirar sch'jeu survegnel novas da Trun. (parta dretg.)

SCENA XIX.

Angelina: Gie, miu tat, miu bien tat; jeu voss gleiti emblidau miu tat! Sche quei pauper tat fuss mo buca tschoes e surds, ch'jeu savessel mudergiar el empau! En 5 dis, pia (dumbront silla detta) dameun, puschmeun, surpuschmeun, sursurpuschmein, sursursurpuschmeun, survegn il tat grad 95 ons. Sursursurpuschmeun vi jeu era beiber in tschepli en sia sanadat; aber tschemberlina astg' jeu buca vignir. Ti ridiscent, 95 ons: (dent il tgau) Quel ha schon fatg atras zitgei! Jeu sun mo in truffel de nuot e sai schon, che viver ei buca spat. (miront seniester) Il tat vegn!

SCENA XX.

(Il tat Schmed intrescha en pigiels pleun e buffatg seniester a palpont cun ina canna. Angelina stat graderi, miront cun legerment sin el.)

Tat (cun fleivla vusch tremblonta): Angelina!

Angelina (quora encunter, piglont el pils meuns): Cheu sund' jeu, tat. (ella semetta en schanuglias von el.)

Tat (metta a palpont in meun sil tgau ad ella): Dieus benedeschi e pertgiri tei, miu car affont! (ella leva, bitschont ses meuns.)

Angelina (zacudent ses meuns): Spetga in tec, jeu mundel pil sessel. (ella tilla dabot in sessel pusalau^rord in cantun; mettent el dil tut seniester encunt' il publicum) Ussa neu, tat^r (manont el pleunsiu tiel sessel.) El vesa nuot ed auda pauc, tont ch'ei gl'ei mal far. (ella stausecha el buffatg el sessel, penda la canna vid ina guota della preit speras e tilla en ad el las pantofflas; sesalzont): Miu bien bien tat! (ella seglia ad el entuorn culiez, carsinont el cun anim.) Spetga! (ella va e vegn dabot cun 2—3 plumatschs ch'ella caveglia entuorn el) Ussa statas ti lom e bein. (miront sin el) Il tat hai jeu tuttina eunc il pli bugient de tuts finadin! (ella carsina el puspei.)

Tat (carsinont ella): Mia cara buna Angelina, nu ei'l bab?

Angelina (sefigient libra, sblatschont ils meuns): Ussa vul il tat saver de quei ch'el astga buca saver. Mo sch'el fa buca dir mei manzognas!

Tat: Angelina, nu' ei'l bab?

Angelina (grent pli e pli ded ault treis gadas en ina ureglia): Il bab ei buca cheu.

Tat: Nu' eis el ius?

Angelina: Il tat survegn pli e pli grondas merveglias. Mo sch'el fa buca dir mei manzognas alla finala de tuttas finalas.

Tat: Angelina, nu' ei'l bab ius?

Angelina (grent sco avon): Il bab ei ius a Cuera.

Tat (figient sco sch'el vess buc udiu): Hem?

Angelina (grent duas gadas pli ded ault): Il bab ei ius a Cuera.

Tat (inquiets e cun smervegl): Il bab ei ius a Cuera, senza salidar mei? Angelina, tgei ha'l bab de far a Cuera?

Angelina: Il tat survegn pli e pli grondas merveglias! (mont videneu a dent la bratscha) Tgei dei pigliar a meuns? (dent il tgau) Il tat fa bials tingels e spéls e sfracs e giomers e zacras e fers e giues e steclis e plums ed ovras e zambagls sch'el auda ch' il bab ei ius ell'ujara encunt' ils Franzos!

Tat: Angelina, cara buna Angelina, di a mi tgei'l bab ha de far a Cuera.

Angelina: Ussa stoi jeu dir ina manzogna. (ella stat per grir en ina ureglia, mo tuorna tut en ina anavos a mussont cun in det) Ins astga buca dir manzognas; il Sur Canonic ha

detg quei, ella ductrina! (grent zun fetg ded ault) Il bab ei ius ell' ujara encunt' ils Franzòs!

Tat (siglient sin peis, cun vusch vibronta, plein excitaziun): Il bab ei ius encunt' ils Franzòs? Eis ei puspei ujara? Dai la canna! (ella stauscha el buffatg el sessel) Miu pauper Gion Antoni, mia paupra familia, (pigliont ella) miu pauper affont!

Angelina (grent sco avon): Ils purs han sturniu tuts ils prischuniers.

Tat: Hem?

Angelina (pli ded ault): Ils purs han sturniu tuts ils prischuniers.

Tat (cun dolor e tema): Sturniu tuts ils prischuniers?! O Segner, bien Diu! Tgei barbaria! O sventireivla tiara! (schematic e pliront) Angelina, nu' ei la mumma?

Angelina (grent sco avon): La mumma vegn cun ina gada! (mont d'in meun) Il tat ha per oz piars il bien humor. Enqual gadas, cu' l'ei de buna luna, rischuna el historias de lufs e d'uors e tiranns e strias, (sesnuent) tut ch'ei fa sgarschur!

Tat (schematic e pliront cun meuns a Diu): Sturnir prischuniers!

Angelina: Ed enqual gadas rischuna el co ei hagi dau partidas e buidas e tundidas e sgargnidas e fridas e sturnidas sin vischneunca, (sesnuent) tut ch'ei fa sgarschur!

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Angelina: Ed enqual gadas rischuna el co ei hagi dau strihadas e risadas e schuladas e sestuschadas e sitadas e cantadas e cavalcadas e paradadas e patangadas e sanganadas sin eumin, (sesnuent) tut ch'ei fa sgarschur!

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Angelina: Ed ina gada seigi el vignius derschius giud la buora, ch'el seigi ruclus in toe dellas pleuncas giuadora. Nuota per spatz; quei ha miu tat cheu detg e miu tat cheu ha eunc mai mai detg manzognas.¹¹⁾

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Angelina (mironit sin el): Mirei, il tat tegn meuns a Diu e fa aschia (imitont el) culla bucca: el di puspei paternoss. Jeu pudessel migliar ent il tat dil bugient ch'jeu hai el. (ella seglia carsinont ad el entuorn culiez.)

SCENA XXI.

Misterlessa (intront dretg): Mudregias puspei il tat?

Tat (sco avon): Sturnir . . . (Angelina tegn ad el la bucca.)

Misterlessa: Tgei tschontscha il tat cheu de sturnir?

Angelina: Il tat manegia, che sturnir glieut seigi buca bi; ti sas schon, el va mintgatont en fanzegna.

Misterlessa (ad Angelina): Va ti e mera, sche ti survegnas novas da Trun. (Angelina parta current dretg.) Il vitg ei sco sch'el fuss morts ora oz.

SCENA XXII.

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Chischer (intront dretg cun prescha): Nevé, signura misterlessa, gl'ei buca ver ch'ils purs han sturniu tuts ils prischuniers a Muster? Quei ei buca pusseivel, quei ei buca ver!

Misterlessa: Quei ei pusseivel e quei ei ver!

Chischer (cun dolor e greta, dent cun in pei sil plintschiu): Quella barbaria?

Misterlessa: Barbaria? Vein nus buca il dretg de sturnir quels che sturneschan nus?

Chischer (sco avon): O Segner, nossas miserias ein cumpatg eung buca compleinas!

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Misterlessa: Gl'ei mo don che la garnischun de Trun ei mitschada!

Chischer (d'in meun): Dieus sei ludaus!

Misterlessa: Quella vess giu quorta fin. Schei mo ver sch'il marschall ha fatg per nuot quei ch'el ha fatg. Ei dat buca umens pli. La puraglia tegn si meun quei marschall.

Chischer: Jeu less ch'ei fuss ver. Mo purs ein purs: oz aulzan ei in signur tochen tetg — e dameun encarpan ei el, pauc ch'ei peglia ent. Ei savessen far quei buca mo'cul marschall.

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

SCENA XXIII.

(Intreschan dretg en marsch 4—5 pèra buobs pigns, ranschai suenter la grondezia; en cassaccas, caultschas quortas, cun capetschas da zoela. In tambour dat alla testa sil schumber sin ina honta ne brocca. D'in meun meina la truppa il capitani, provedius cun sabel da len, tschenta e capetscha de puppi cun plemas sglontas. In buob porta in fazolet tgietschen sin in fest. Ils auters portan festa quorta si dies. Dus affonets, in en rassa, l'auter cun caultschas, siaran las retschas, runont dus festets sut bratsch. La truppa stat a mesa stiva. Suondan Ghetta, Leina, Angelina, Mengia, Cathrina, mussont tscheu e leu cul det a rient sin ins e l'auters.)

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Capitani (a mesa stiva, cun aulta vusch): Bataillon, halt! (tuts lai-an curdar ils festes. Il tambour cala.)

Angelina (spel tat): O sch' jeu savessel dar in de mes egls a miu tat per schar ver el quellas cumedias!

Misterlessa (cun in smervegl): Mo mo! Tgei leis vus cheu?

Capitani (frestgamein cun clara vusch): Nus vignin per dir alla signura misterlessa, che nus marscheien era encunt' ils Franzòs.

Misterlessa: Uss essan nus a métsch! Leis buca star cheu per pertgirar nus femnas?

Capitani: Nus lein schon star cheu per pertgirar vus femnas! Cu nus essan gronds lein nus dar tubac als Franzos!

Misterlessa: Gie gie, avon che vus seigies gronds dat ei eunc duas gadas fagugn e l'aura-sut.

Capitani: O nus lein schon ussa ranschar ils Franzòs. (cun vusch de commando.) Bataillon marsch! (La truppa va el marsch cun schumber e festa si dies 3—4 gadas entuorn la misterlessa, suenter dretg encunter gl'esch, nua che las femnas eran denton sevulvidas; smanont il sabel.) Figiei via, schei ir nus encunt' ils Franzòs! (Las femnas seglian d'in meun; la truppa parta; Angelina suonda.)

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

SCENA XXIV.

Ghetta: Quella glicutetta sa gleiti buca pli tgei pigliar a meuns. Ei dat sillas vias trasora bataglias, ina part presenta ils purs, ina part ils Franzos; e quels Franzos tuornan adina cun butellas a casa — na gliez, ins sa dir ne buca dir, gl'ei grad tuttina; jeu stoi se Villar tut empaglia cun quella buobanaglia.

Misterlessa: Buca sesmervigliei, quei far ujara ei ina mal-sogna che sepeglia.

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

SCENA XXV.

(Angelina intrescha dretg cun Paul.)

Angelina (intront): Tscheu mumma, il Paul della Neia vegn directamein si de Trun.

Misterlessa (a Paul): Tgei has fatg giu Trun?

Paul (schenaus): Jeu hai cumpignau miu bab tochen Trun, e pi hai jeu cumprau . . . e pi hai jeu cumprau . . . (sgar-tont il tgau) e pi hai jeu cumprau . . .

Ghetta: E pi tgei has cumprau? Allàh, ô eul marmugn!

Paul: E pi hai jeu cumprau tubac.

Chischer: Tgei, ti rutli, ti tuller, ti buteller che ti eis, ti femas forsa schon tubac?

Paul (seturpigion): Enqual gadas, cu'l bab vesa buc.

Chischer: Spetga, ti malobedeivel compogn! Ti lesses forsa eune ina gada che ti vesses fatg obedienscha al bab!

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Misterlessa: Neu tscheu e rischuna empau tgei nos umens han fatg a Trun.

Paul (vegn dus pas, seseuvrent): Gl'empi εμπrem ein nos umens curri ellas ustrias.

Ghetta: Quei era naturalmein il pli necessari. Biars devan schon cheu videneu sco gieinas dal stuorn e dal bui e dagl eiver ch'ei eran e figievan tschontschas e smanis ch'jeu vi buca dir. Na gliez, jeu hai adina detg a miu um: ei va buca pli senza beiber, ei va buc!

Paul: Suenter han nos umens tschinclau en la casa dil marschall, rut en las fanestras cun crappa, smanatschau de sturnir el sil platz, e de dar fiug al vitg sch'el meini buc els encunt' ils Franzòs.

Misterlessa: E tgei ha'l marschall fatg sin quei?

Paul: Il marschall ei currius ora sil laupiet e ha detg: (sgar-gnent ora el) „Jeu sundel memia vegls.“ „Mias combas tegnan buca pli.“ „Tgei leis far cun mei.“ „Vus figieis meglier de turnar a casa.“ „Vus veis schon

umens che meinan vus.“ „Tgei leis far cun vossas armas.“ „Ils Franzòs ein memia ferms“ e de quellas stgisas veva el. Nos umens grevan ad el en bucca, ch'el seigi in Franzos e gliez vessen ei sturniu el bi brudi, sch'el fuss buca ius cun els.

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Misterlessa: Eis el ius cun els?

Paul: O gie, ius eis el, aber mo encunter veglia.

Misterlessa: Figiei quen cun tgei lev cor el marscha encunter ses amitgs! (a Paul) Has eunc de dir zitgei?

Paul (patertgont): Na, uss hai jeu detg tut.

Ghetta: Ti Paul has fatg bien, ussa sas ti Paul ir per tiu fatg.

Paul (parta secuvrent cun ina egliaada sin Ghetta): Merci, pietigott!

Misterlessa: Ils purs ein tuttina buca ded oz. Quei ch'ei de dir sto ins dir.

Ghetta: Gliez fa bien; sche nos umens devan buca zaberhenis a quei marschall, sche munglavan ei nuota turnar a casa.

Femnas (smanatschont): Buca tgunsch, franc e sigir, nus levan far gihir els.

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

SCENA XXVI.

(Barla intrescha dretg, tut a buffont.)

Barla (mont videneu cun giests): Schnueivel! (tuts peglian tema.)

Misterlessa: Tgei s'ei schabiau?

Barla (sco avon): Sgarscheivel! (Mengia bragia.)

Misterlessa: Tschintschei po mai!

Barla (sco avon): Terribel! (Mengia bragia pli fetg.)

Misterlessa: Figiei buca pigliar nus tema aschia!

Barla (sco avon): Horribel! (Mengia bragia eunc pli fetg.)

Misterlessa

Ghetta

Leina

ensemèn

Ha'i dau ina disgrazia?

Leis dir ne leis buca dir?

Ein nos umens vigni batti?

Barla (sco avon): Lein fugir, ils Franzos ein ella vall Rabius . . .
ah, jeu poss buca trer flad dal quorer ch'jeu sun currida. (Gienerala consternaziun. Mengia fa ovras.)

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

Chischer: Ils Franzos ein levai da mort en veta per prender vendetga.

Mengia (cun giests desperai e vusch gita e recenta): E nos umens han schau anavos nus femnas tut persulas. O nus paupras paupras femnas che nus essan!

Barla (pli ruasseivel): La vall Rabijs ei plein Franzòs.

Mengia (sco avon): O nus paupras paupras femnas che nus essan!

Misterlessa (cun curascha): Nus femnas de Sumvitg marschein encunt' ils Franzòs! Nus vein tonta curascha e carezia pella patria sco nos umens.

Mengia: O nus paupras paupras femnas che nus essan!

Ghetta: Jeu sundel da fiug sco la misterlessa.

Misterlessa: La Beera e la Riedia han era battiu ils 7 de Mars. E las femnas de Lumnezia han battiu von varga 400 onns tut persulas gl' inimitg a Porclas tochen lur umens battevan a s. Carli.¹²⁾

Ghetta: E nus femnas de Sumvitg battin ils Franzòs ella vall Rabijs tochen nos umens battan a Cuera.

Leina: Nus lein era star da meun dretg en baselgia!

Ghetta: Sco sche nus femnas savessen buca far ujara!

Mengia: O nus paupras paupras femnas che nus essan!

Tat (sco avon): Sturnir prischuniers!

SCENA XXVII.

(Fontana intrescha dretg cun furia, in turschet en meun.

Ei tucca in mument da stuornas.)

Fontana: Treis Franzòs ein ella vall Rabijs.

Misterlessa: Ils treis mitschai ord claustra.

Fontana: Ei fuian tont sco 'i pon.

Misterlessa: Fugir ei bien, mitschar ei eung meglier. Vinavon.

Angelina (sepigliant vid ella): Ti mumma va buca encunt' ils Franzòs!

Misterlessa: Ti pintga, dai buca la tecca sin de quei che ti capeschas nuot.

Angelina (bargient, sco avon): O mumma, cara buna mumma, va buca encunt' ils Franzòs. Ti tuornas franc buca pli.

Misterlessa: Buca tema, sche mintga balla e frida mazzassen, sche turnass negin pli ord ina battaglia. (manont ella tiel tat) Stai cheu e fai semigliar quort al tat e (smanatschont cul det) banduna buca la casa; has udiu tgei jeu ditgel?

Fontana (smanont il turschet): Ils Franzòs han buca per nuot sturniu miu fegl a Muster. Con dultscha ei la vendetga!

Tat: O Segner, perduna ad els, pertgei ei san buca tgei ei fan!

Misterlessa: Schi ditg sco quolms e valls statan vegn ins a ruschanar dallas femnas de Sumvitg ch'han sturniu treis Franzòs ell'ujara franzosa!

Leina: Da cheu denvi stein nus da meun dretg en baselgia!

Fontana (smanont il turschet): Vinavon, la patria ei buca libra, schi ditg ch'in Franzòs respira sia aria. (tuts partan dretg.)

Chischer (partent il davos): Mo pleun, jeu sundel era eunc cheu.

Tat: O Segner perduna ad els, pertgei ei san buca tgei ei fan!
(Ei tucca ferm da stuornas.)

Angelina (seglient al tat entuorn culiez, fetg ded ault en ina ureglia):
La mumma ei ida encunt' ils Franzòs!

Tat (siglient sin peis, plein excitaziun): La mumma ei ida encunt' ils Franzòs?! Dai la canna! (Ella stauscha el buffatg el sessel.) Mia paupra familia, miu pauper affont! (Ena quella ch'Angelina seglia puspei carsinont ad el entuorn culiez, croda la tenda.)

Secund act.

(Il cadruvi de Sumvitg. Sil funds la baselgia cun pierti. Seniester dil tut encunt' il publicum ina fonteunetta. La baselgia sa en cas e mai era vignir remplazzada tras ina simpla casa e la fonteuna vignir omessa; allura partan las persunas della davosa scena dretg.)

SCENA I.

(Paul ed Alois cun outra buobanaglia da 2—10 ons, Leina, Ghetta, Nescha cun in pop faschau sin bratsch, spetgan dretg sin l'arrivada dils Franzòs. La buobanaglia sedivertescha mintgatont vid la fonteuna, buent e tschallatont l'aua.)

Leina (intront seniester): Quels han ditg de vignir.

Ghetta: Jeu spetgel schon duas uras per nuot.

Leina: Pazienza porta rosas.

Ghetta: Gie, jeu stoi uss ir a mundar truffels. Gl'ei schon miez di, la glieut catta fom, jeu stoi ir a mundar truffels.

Leina: Spitgei eunc in tee. Ei peglia buca fiug. Nos umens ein navent e la buobanaglia sa spitgar.

Ghetta: La vall Rabius ei gronda. Gl'ei buca detg, ch'ei hagian anflau ils Franzòs. Jeu less buca dir sche la vall Rabius fuss buca gronda!

Leina: O per nuot vein nus buca termess Fontana e Chischèr e Barla e Cathrina e misterlessa e tut ella vall. Sut il commando della misterlessa sa'i bein buca muncar? Quei fuss ina biala . . .

Ghetta: Ina biala ne macorta! Jeu hai adina detg a miu um: Ils Franzòs ein Franzòs plein maléziass e fineziass. Gl'ei buca fatg en e fatg ò che la misterlessa hagi anflau ils Franzos, e sche la misterlessa ha anflau ils Franzòs sche sei buca fatg en e fatg ò che la misterlessa hagi dumignau ils Franzòs.

Leina: Pazienza pader! La misterlessa ha sefrutau de nus nuot; sco sche nus duas veglias vessen buca pudiu quorer dabot avunda ella vall Rabiis.

Ghetta: Il tat Chischer, quei filosof, empo quei tut ensemen. Lez ha dispét vuliu esser jus sez e senza nus; il pli bugien; fuss el jus bials e persuls: el lagegia de liberar ils Franzós, u ella vall, ne cheu sin vischneunca. Jeu pudessel strubiar entuorn il culiez a quei Chischer.

Leina: El survegn schon eung tecca-tunsina da nus femnas; nus lein star da meun dretg en baselgia sa ne dir pertgei.

Ghetta: Patertgei, ch' ils signurs han gnanc schau corscher miez in plaid lur atgnas consortas de quella revolta, tochen sil di ded oz.

Leina: Sco sche nus femnas savessen buca quescher! Quei ei ina biala ideia!

Ghetta: E tuttina ha'l marschall ferdau l'aura.

Leina: Buca tschintschei da quell' uolp!

Ghetta: El ei currius oz sc' in luf si de Trun, avon l'alva dil di; patertgei, per far seungirar nies mistral la mala veglia dil pievel.

Leina: Ina ghigliardia de quellas!

Ghetta: Il mistral hagi dau pugns a meisa che las fanestras tremblavien e suenter in sgarscheivel stangadabatz sin sedar hagi el tratg il marschall or dad esch, ch' el seigi bunamein ruclaus della scala giuadora.

Leina: Mo sch' el vess rut domisduas combas, sche vessen nus silmeins pudiu tier ils Franzòs de Trun.

Ghetta: Jeu hai adina detg a miu um: in um sco nies mistral sedat ei buca sut las steilas. Uss, cu gl' ei detg quei sche s' ei detg tut!

Paul (mussont tut en ina dretg): Juhé, ils Franzòs vegnan!

Ghetta (miront cun tuts dretg): Nua vegnan ils Franzòs? (a Paul) Ti vul cuglienar nus? Jeu vi dar a ti „juhé“, ti tralila che ti eis! (ella tilla ad el ina entuorn las ureglias. Paul bragia in mument e ri buca ditg suenter.)

SCENA II.

Mengia (intrescha seniester, cun giests e vusch recenta): Na gliez, gl' ei de quei de buca crer. Tgi vess dretg che nus paupras paupras femnas stuessen survir alla patria en

nos vegls dis! Ils temps ein schliats, ils temps buns ein stuli, ils temps schliats ein arrivai. Da miu temps saveva ins eunc viver ruasseivlamein, senza temas ed anguoschas; sil pli che nus femnas stuevan catschar enqual gadas uors e lufs encunter la pezza cun bransinas e zampugns e schumbers e stgellas e patletgs e butschidas e plattialas; mo quei era ina trapleria encunter quell'ujara. Uss essan nus buc ina miula pli sigiras della veta von ils Franzòs. O nus paupras paupras femnas che nus essan!

Ghetta: Buca temei, la Riedia e la Beera han era battiu a Muster senza piarder la véta.

Mengia: La Riedia e la Beera? Ei quei duas femnas?

Ghetta: Fa bien che quei ei duas femnas.

Mengia: Danunder ein quellas duas femnas?

Ghetta: Da Tujetsch ein quellas duas femnas.

Mengia: Momosch. Mo che la misterlessa vegni buca sturnida ella vall Rabius. Als umens fa'i nuot, sch'ei vegnan sturni; lezs pon schon tener ora, aber nus paupras paupras femnas che nus essan!

Ghetta: Ti ridiscent, buca sesfigiei aschia, sche mintga balla e frida mazzassen, sche turnass negin pli ord ina bataglia.

Mengia: Ils temps ein schliats. A mi vegn ei tut stgir avon ils egls, mo cu ins tschontscha da Franzos. Quels fan pintgas firlefanças per sturnir in carstgeun cun ina olma. Mirei, nossa Valtrina vein nus piars; nossa rauba vein nus piars, nossa libertat vein nus piars; nos umens van ella bataglia, e nus femnas mein era ella bataglia, per pertgirar la cara patria. Gie, il temps vegl, il temps vegl, il temps vegl! Siatonta ons ein stuli dapli in temps vegl. El temps vegl era jeu giuvna e savevel viver ruasseivlamein, el temps niev sund' jeu veglia e munglassel ir ella bataglia encunt' ils Franzòs. O nus paupras paupras femnas che nus essan! (ella bragia cuvrent la vesta eul tschoss.)

Ghetta: Ti ridischorasent, figiei buca fers aschia, suenter plievia dat ei sulegl!

Mengia (bragient): E tuts nos umens giuvens e fermes ston ir ell'ujara, ch'ins sa mai ch'ei tuornan ne sch'ei tuor-

nan buca pli. Na gliez, tgi ch'ha umens, ha misérias.
Jeu sundel leda de buc esser maridada!

Ghetta: Ah, figiei buca da quellas tschontschas! Nus femnas
vein mai schau ir nos umens cun pli lev cor della
tiara giuadora che quella gada. Uss ein ei schon a
Cuera, siglientan la regenza franzosa, ils Keisers rumpan
en l'Engiadina e sul Luziensteig, ils Schvyzzers e
Laventiners vegnan quest séra en agid a nus; e von
ch' il sulegl serenda, ei tut la tiara liberada, liberada
per adina dals Franzòs.

Nescha: E nus pigns vignin buca menai ella sclaveria cullas
cadeinas ad Ursera?

Ghetta: Buca tgunsch.

Nescha: Quei ei eung il meglier de tut.

Ghetta: Suenten van nos umens finfatg ella Valtrina. Bonaparte
seigi ell' Egypta,¹³⁾ quei sgnapatagner pren buca pli
la Valtrina da nus.¹⁴⁾

Mengia: Nu'ei Valtrina? Lunsch da cheu? Ell' Ameria?

Ghetta: Na, l' Ameria ei sur la mar sin quei meun cheu
(mussont seniester) e la Valtrina ei suls quolms sin
quei meun cheu (mussont dretg).

Mengia: Momosch. Quei hai jeu eung mai saviu.

Leina: Vus vignis a ver che nos umens van eunc a Paris per
far ina gada uorden en Frontscha.

Ghetta: Quei po tut dar. Miu um ha adina detg: Schi ditg
ch' ils Franzòs survegnan buc in retg ed ina regina
che tegnan a mistregn els, ei negin en Europa pli
buns en siu calzèr. Quei saveis vus erer ne schar star.

Leina: Ils Franzòs vulan schon viver senza retg e regina!

Ghetta: Gie, viver senza retg e regina! Quels giacobiners san
eunc en 100 ons buca tgei ina republica vul dir. Tgi
che viva sa tener endament quei ch' jeu ditgel. Jeu
laschel guillotinar mei, sch' jeu hai buca rischun.

Alois (tut en ina, mussont dretg): Ils Franzos, mirei leu ils Franzos!
(ei dat in moviment, tuts meran dretg.)

Ghetta: }
Leina: } Nua? Nua? Jeu vesel nuot!

Alois: Na, gl'ei nuot; jeu sun secuglienaus.

Ghetta (tergient ad el ina entuorn las ureglias): Sche di buca de
quei ch'ei nuot, ti tapalori che ti eis!

SCENA III.

(Seniester intrescha puspei la truppa pintga sco ella scena XXIII
digl I act.)

Ghetta (de vilau): Leis calar bun vies — (imitont il dar sil schumber) ne buc? (la truppa stat eri.)

Capitani: Nus mein encunt' ils Franzòs!

Ghetta: Turnei a casa, anibutscha dund' jeu sil schumber a vus; vus saveis schon ch' jeu sundel buca biala!

Capitani (cun vusch de commando): Bataillon, rottafeuer!

Tuts (laghiont sin Ghetta culs fests, figient sco de sitar): Puh!

Ghetta: Ins po dir ne buca dir, gl'ei grad tuttina; jeu stoi sevillar tut empaglia cun quella buobanaglia!

Capitani (sco avon): Bataillon, marsch! (la truppa parta dretg, el marsch e cun schumber; smanont il sabel) Figiei veia, nus mein encunt' ils Franzòs! (Femnas seglian d'in meun. Ils affonts suondan la truppa.)

Ghetta: Nus lein era ir encunter als Franzòs; ei paga tuttina, per star cheu e far nuot. (Femnas partan dretg.)

SCENA IV.

(Intreschan seniester, pleun siu e platamein, dus typs de purs vegls, Clau e Mudest, cun capetscha cun zocla. Els tschontschan culs tgaus ensemen de quei malign e misterius. Clau envida mintgatont sia pippa de pur cun schueun e crappa de fiug.)

Mudest (intront): Ils temps ein schliats. Tschels ons er'ei tut auter. Ussa sa ins fidar a nigioin plöi. Töi stos dar adatg; gl'ei in lumpawerk da sum entoca dém. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Biars duess ins metter giul schellawerk. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Töi stos dar adatg, ei dat bia signöurs che fan quitar quei e tschei, che fan ina ströia cumparsa, che vulan migliar ent ils Franzos culla bucca — mo cu' i vegn sil sinzer e car, sche fan ei zuppabeinbein cugl ini-möitg. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Töi stos dar adatg, per döir mo denter nöus, dat ei bia signöurs che tillan pensiuns buca mo ded in liug.¹⁵⁾

Clau: Buca mo ded in liug, döis tõi?

Mudest: Jeu ditg buca mo ded in liug, jeu ditg de döus e treis liugs.

Clau: Mo buca gliez. Ils signöurs de Sumvöitg, della Cadöi, digl entöir Grischöun e d' Innsbruck, tegnan nöus, da quels pöurs sco jeu e tõi, per lapöuns e tapöuns, mo nöus essan buca schi töups sco nöus paröin.

Mudest: Tõi stos dar adatg, gl' ei adöina meglier de parer töups e d' esser föins. Nossa filisofleua enconoscha per ventöira buca mintgöin. Jeu peröina gada baratass buca ella cun tgi ch' ei fuss. Manegias tõi, che nöus vessen piars la Valtröina, sch' ils signöurs vessen buca survigniu de quei tscheu? (el fa il segn de dumbrar danes: cun in giest d' indignaziun.) Creis quei?

Clau: Jeu creiel, persesez! Igl oberkeit duess struffiar quella schelmeraglia, mo nies oberkeit ei sez in kesslerwerk, quei astg' jeu döir cun böuna rischöun.

Mudest: Tõi stos dar adatg. Ils signöurs ein ströiadöira, quei ei in lumpawerk, per döir quei ch' jeu tratgel, mo' i dat era pöurs della biala aura; per döir la vera verdat plai il gierau Chischèr buca a möi: Creis quei?

Clau: Mo persesez! E mo per döir che nigjöin auda, ei nies mistral quei ch' el ei leu. (miront entuorn plein tema) Ha nigjöin udiu nöus?

Mudest: Buca tema. (figient eunc pli misterius) El ha avisau ils Franzòs de Trun, el ha avisau ils Franzòs de Trun, el ha avisau ils Franzòs de Trun, schi franc sco jeu sun buca in tapöun. Creis quei?

Clau: Mo persesez! Jeu vi döir a tõi zitgei, aber — (el dat sin sia bucca per segn de quescher e di lura zitgei a Mudest tut da bass en ina ureglia. Mudest fa 2—3 gadas sco sch' el vess buca capiu: Clau repeta mintga ga siu seutiném.)

Mudest (tut en ina): Döi buca de quei! Jeu mettel pag töia pöippa che mistral e marschall fan tschet-e-bigett culs Franzòs. Jeu vulvess buca entuorn in strom. Quei ei döus scrocs fatgs söi cun meun. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: La misterlessa ha buca vuliu esser öida ella vall per böuna ch' ell' ei. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Ella fa quitar, ella fa in grond tenient, aber schiglioc gidass ella bugient ils Franzòs, gidass ella plöi che bugient ils Franzòs. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Töi stos dar adatg, ei dat oz ina höurscha sin vischneunca. Creis quei?

Clau: Mo persesez.

Mudest: Jeu vi döir il bor, sch'enzitgi po spitgar. Quei che nöus vein detg cheu denter nöus, stat denter nöus, nevé töi?

Clau (sestruclont il meun): Mo persesez!

SCENA V.

(La truppa pintga intrescha dretg, partent el marsch seniester senza se-retener. Affonts e femnas della scena I suondan e partan cun ella, cun excepziun de Nescha, Paul, Alois, Ghetta, Leina e Mengia.)

Ghetta (intront dretg, alla truppa partenta): Ussa mei a casa e cuchiei buca pli sin cadruvi, anibutscha dat ei garniala; vus saveis schon sch'jeu sun buca biala!

Leina (a Ghetta): Ils Franzòs han nuota tschéra de vignir eunc.

Ghetta: Mo sch'ei gl'ei buca schabiau zitgei. (miront dretg) Uss essan nus a métsch, cheu vegn il caluster a palancont.

SCENA VI.

Caluster (intront dretg): Veis buca viu a vegnent ils Franzòs?

Leina: Nus vein teniu mirau e viu nuot.

Ghetta: Quels han quorta véta sch'ei pon vignir.

Mengia: Quels vein nus sturniu en in giena.

Caluster: Uema! Vus femnas commondeis buca las fiastas!

Leina: Nus femnas lein star da meun dretg en baselgia!

Ghetta: Nus femnas dein la vusch sin vischneunca per nos umens ch'ei ii encunt'igl inimitg, schi franc sco franc ei franc, anibutscha lein nus mirar.

Caluster: Jeu vi schar dir tgi che vul, sche quei ei buc il mund zanistrau, sche nus stuein schar menar la barca femnas e tut sin vischneunca. (grent) Taceat femina in ecclesia! Las femnas deigien stuppar la bucca ellas redunonzas! (las femnas repetan il suondont 3—4 gadas, tuttas ensemen.)

Ghetta:)
Leina:)
Mengia:)
Nescha:)
) ^{ensemèn} Nus lein dar a vus tschintschar latin . . .
) Nus lein star da meun dretg en baselgia . . .
) Tgi sa sche mo ils umens han adina . . .
) Ils umens ein da quels regia-tuts . . .

Caluster (tenent las ureglias cun domisdus meuns): Calei, calei!
Tschintschei buca tuttas ensemèn, schiglioc dat quei
ina babilonia, ch'ins vegn tut stuorns.

Mudest: Töi stos dar adatg, calöuster. Nöus öumens stuein adöina
far bell bell cullas femnas. Töi sas schon ch'ei gl'ei
buca leger de vignöir en carplöina cun femnas.

Clau: Mo persesez.

Caluster (allas femnas): Jeu hai fatg varga 50 ons caluster a
Sumvitg: jeu hai mess a funs vos tats e tattas e babs
e mummas e frars e soras e fegls e feglias, mo vus
essas gnanc vengonzas ch' jeu cavi vossas fossas!
(parta dabot dretg.)

Ghetta (grent scunter): Mei en pegna; il peuncaluster ei nuot
aschi aischs, che nus survignien buca calusters.

SCENA VII.

Nescha (al pop che grescha): Scht, ti futter, quescha, ils Franzòs
vegnan e van cun tei sche ti greschas aschia, ti futter
che ti eis. (pop quescha.)

Leina (carsinont il pop): Nevé, ti um-cocca, ti strolì de metgas,
ils Franzòs san far quescher tei?

Paul (tut en ina, mussont dretg): Mirei leu, quella gada vegnan aber
ils Franzòs! Ils Franzòs vegnan culla misterlessa!
(ei dat in moviment; tuts, meran dretg.)

Ghetta (tergient ad el ina entuorn las ureglias): Ti tapalori che ti
eis; la misterlessa vegn culs Franzòs. (Ei tucca ditg e
ferm da stuornas. Paul fruscha l'ureglia.)

Nescha: Tgei tschéras ei fan; sco paupers pueconts!

SCENA VIII.

(Dretg arrivan: 3 Franzos cun meuns ligiai si dies. Fontana e Chischer, armai cun turschets. Misterlessa, Barla, Cathrina, armadas cun pals. In buob cun in tschacò franzos sil tgau. Tuts mettan las armas d' in meun. Ils umens statan dretg, las femnas seniester sil funds. Ils Franzòs vegnan stuschai dretg encunt' il publicum. Fontana stat seniester sper la fonteuna. Riegg e Caluster arrivan. Ei cala de tuccar de stuornas. Buobanaglia arrivonta semetta a sghignont denter las culissas.)

Misterlessa (mussont cul meun): Cheu statan nos inimitgs, ch' ein ruts en nossa tiara, ch' ein ii cun nossa Valtrina, ch' han priu nossas veglias libertats.

Fontana: La patria ei buca libra schi ditg ch' in Franzos respira sia aria!

Dumont (semettent en schanuglias): Nus essan paupra schuldada senza armas, miez morta dil strapatz, dalla fom e dalla seit. Veigies misericordia, cara buna glieut.

Fontana: Avon zaconts dis eras vus pli garmadis; nevé, ussa mida ei canzun?

Dumont: Jeu hai ina paupra mumma malseuna, che miera senza mei . . . veigies misericordia, cara buna glieut.

Moreau (semettent en schanuglias): Jeu hai ina spusa . . . misericordia per lezza!

Gaillac (semettent en schanuglias): Ed jeu hai dunna ed affonts . . . (Ils Franzòs statan en schanuglias cun tgaus sbassai.)

Ghetta: Quei fuss don e puccau de ver misericordia cun quels morders e barbars ch' han sturniu nos fegls e nos frars e nos umens e nos spirituals senza perdun e remischun, ch' han engulau e migliau rubas e strubas quei che nus vevan en nossa atgna tiara!

Dumont: O jeu rogel vus tier tut quei ch' ei a vus dil pli car: prendeì buca la veta a nus paupers prischuniers.

Fontana (solemn): La libertat ei quei che nus vein dil pli car, e quella veis vus priu a nus!

Dumont: Sche perdunei a nus per l'amur de Diu!

SCENA IX.

Angelina (sebetta, intront dretg, ella bratscha della mumma): Cara mumma, perduna, perduna als Franzos . . . per l'amur de Diu!

Misterlessa: Ti pintga, dai buca la tecca sin de quei che ti capeschas nuot. (manont ella navent seniester) Va a casa e stai a casa! Ti fas ina biala obedienscha! Uarda, sche ti tuornas eung ina gada!

SCENA X.

Misterlessa: Nus vein mala véta, cu nos umens tuornan, sche nus schein viver quels Franzòs! Il cussegl d' ujjara smanatscha la mort a quels che sustegnan ne libereschan Franzòs. Nos umens han fatg bials sfracs cul marschall per ver schau mitschar ils Franzos a Trün. Ei vessen sturniu el, sch'el fuss buc jus grad a pè cun els della tiara giuadora.

Leina: Nus femmas lein schon mussar a nos umens che nus essan buca maneivlas. Nus lein star da meun dretg en baselgia!

Barla: Han nos umens dau perdun a Muster?

Cathrina: Tgi sa co' ls Franzòs vessen teniu casa, sch'els vessen dumignau nus?

Dumont (pliront): Veigies misericordia cara buna glieut.

Caluster: Il seun de prischuniers cloma per vendetga encunter tshiel.

Chischer: Jeu lavel mes meuns, sche vus sturnis quella paupra schuldada innocenta; senza armas.

Ghetta (a Chischer): Na, gl'ei meglier d'eunc envernar els in pèr jannas, ei han buca sblundergiau nus avunda; gl'ei meglier de schar menar nossa giuventegna ella sclaveria cullas cadeinas ad Ursera; gl'ei meglier de schar cummondar auters sin nus autri, enstagl de cummondar nts ezi sin nus ezi; gl'ei meglier de viver senza religiun, de saver far tgei ch'ins vul e de buca stuer far quei ch'ins vul buc, enstagl de viver cun Diu e cun dretg sco undreivels earstgeuns! (cun in giap) Quei ei vies lagetg, giacobiner che vus essas!

SCENA XI.

Angelina (intrescha seniester cul tat, sebettent en schanuglias): Mumma, cara mumma, perduna als Franzos! (sesalzont cun vusch bargialenta) Il tat ha detg che ti deigies perdunar als Franzos!

Mudest (buntganont Clau): Creis quei?

Clau: Mo persesez!

Misterlessa: Has puspei scafarlau ora tut al tat? Va grad
uss a casa cun el; spetga, ti survegnas eunc in ca-
petel en uorden! (Ei dat moviments.)

Angelina (tergient il tat per in bratsch): Neu tat.

Tat (sedustont): Brighita, jeu camberlassel cun ina biala grazia
tei giud cadruvi, sch'jeu fussel buca tschoes e surds!
(pli animaus) Quei ei ina vergugna! (misterlessa ed An-
gelina tillan el seniester; sedustont) Las femnas han de
far nuot sin vischneunca! (eunc pli animaus) Il seun de
prischuniers cloma per vendetga encunter tschiel! (Ei
dat moviments e murmigléms e smanis.)

Angelina (tergient el pli fetg, plein tema): Neu tat, ei savessen
bustanar tei!

Tat (partent seniester cun Angelina): O paupra vischneunca! O
paupra tiara! O mes paupers affonts!

SCENA XII.

Misterlessa: Figiei nuota stém sil tat; el va mintgatont en
fanzegna.

Dumont (pliront): Veigies misericordia, cara buna glieut. Nies
Segner ha termess els per lumiar vos cors.

Fontana: Mai e pli mai schenghiein nus la veta a quella ca-
naglia.

Leina: Nus femnas dein nigin perdun: nus lein star da meun
dretg en baselgia!

Misterlessa: Jeu sundel per buca dar perdun. Ils Franzòs
ch' ein morts ein morts e statan morts — quels san
buca far don a nus pli.

Chischer: Cun lubienscha, grad il contrari, signura misterlessa.
Quels treis Franzòs cheu san prender vendetga pér
cu'ls ein morts; ina tala mazzacra fa schliet seun,
sch' ils Franzòs tuornan l' altra gada!

Ghetta (cun ina risada): Sch' ils Franzos tuornan l' altra gada!

Chischer: Ils Franzòs ein schon turnai ina gada sut il gieneral
Demunt.¹⁶⁾ Vus veis quorta memoria.

Barla: Mettei che nos umens seigien ii a Cuera per turnar ensi
culs Franzòs!

Chischer: Na, mo'ls Franzòs savessen turnar ensi cun nos umens.

Ghetta: Cheu vesa ins, che ti eis in smalediu Franzos!

Fontana: O ti tapalori, vegnan ils Schvyzzers e Laventiners mo sin cauras alvas?

Chischer (pli animaus): La puraglia vegn cuglienada; ils Schvyzzers e Laventiners vegnan nuot dil tut: ins sto dir quei ch'ei gl'ei, nuot daplì e nuot da meins!

Misterlessa	} (dabot in suenter ne deuter l'auter):	Giud vischneunca cun el!
Cuntrin		Giud cadruvi cul giacobiner!
Ghetta		Uss enconuscha ins il filisof!
Leina		Traditur che vus essas!
Riegg		Inimitg della tiara!
Cathrina		Giud cadruvi cul Franzos!
Mengia		Navent cul gieraù!
Mudest		Nöus lein dar schnetlas a töi!
Clau		Danöunder töillas töi pensiuns?
Barla	Mei ord ils égls!	

Chischer (vegn pigliaus e stuschaus navent da Fontana, Ghetta, Riegg e Barla; sedustont) Paupra quel che sa buc urlar culs lufs! (parta seniester).

Ghetta (mussont sil Caluster): Quei giacobiner cheu ei nuota megliers!

Misterlessa	} (ensemèn)	Giud cadruvi cul Caluster!
Ghetta		Navent culla giata morta!
Leina		Nus lein star da meun dretg en baselgia!
Fontana		Navent cul giacobiner!

Caluster (partent stuschaus seniester): Quei ha num vus!

SCENA XIII.

Tuts: Tscharna, tscharna! (alzont ils meuns) Alla mort! Negin perdun! Negin perdun als inimitgs della tiara! (Las femnas aulzan domisdus meuns.)

Dumont (pliront): Misericordia, per l'amur de Diu!

Fontana: Nevé, che la miséria fa erer vus? Mo don che vus veis buca scheniau nossas vétas e raubas e baselgias e libertats, per l'amur de Diu!

Dumont: Nus lein bitschar cheu en schanuglias vos peis e vos meuns, sche vus schenghieis a nus la véta.

Fontana: Dieus sei ludaus che nus stuein buca star en schanuglias avon vus sco quei che vus steis avon nus. Nus vein sturniu vos camarads e vus partis lur sort.

Gaillac: Ei dat pli bia Franzòs che vus veseis cheu avon vus.
La Naziun vegn a prender vendetga per nus e per nos
camarads, vus barbars che vus essas!

Misterlessa: Tgei smanatschas, avon la mort!

Gaillac (vulent sefar libers, cun furia): Ah, sch'jeu fassel libers,
sch'jeu vessel mias armas! La Naziun vegn a prender
vendetga, vus barbars che vus essas! (bargient della
gréta.) Sturnir prischuniers ei encunt' il dretg d'ujara!

Fontana (tschappont e smanont in turschet): Nus lein mussar a
vus nies dretg! (Ena quella che Fontana vul dar la frida
mortala sin Gaillac, intrescha il Canonic. Fontana sbassa
l'arma. Ils umens sescuvieran. Cathrina e Mengia han cuvretg
lur egls cul tschos ne culs meuns, dent in penetront griu).

SCENA XIV.

Canonic (intrescha seriusamein dretg, senza sin tgau): La paisch
sei cun vus! (miront sils prischuniers e pi silla redanonza)
Perduna a nus nos puccaus sco nus perdunein a nos
culpunts! (pausa) Tgei veis tuttina per sturnir quella
paupra glieut? Saveis buca ch'il seun de prischuniers
cloma per vendetga encunter tschiel? Detti Dieus,
che nus vignien buca castiai per la mazzacra de
Muster!

Fontana: Ils malfatgs dils Franzòs eloman naturalmein buca
per vendetga encunter tschiel! Quels han fatg vieuas
ed orfans, engulau ziboris, sturniu nos spirituals, ruinau
nossa tiara, sblundergiau la claustra, persecitau
nossa religiun, priu nossas libertats -- (beffiont) mo ei
ei para che nus veigien eung buca schigliau avunda
la torta franzosa!

Canonic (cun vusch rugonta): Tgei han quels treis Franzòs cheu
fatg a vus? Lur gienerals ein ruts en nossa tiara;
quels ston dar quen a Diu e buca la schuldada.

Misterlessa: Jeu vesel schon, nus vein eung buca schigliau
avunda la torta franzosa. Nus vein buca schemiu e
sgrizau avunda ils dents sut il giuf de tirannia!

Ghetta: Els rogan buca per buns ch'Els ein per nos inimitgs.
Els ein sez in Franzòs-quels de pauc setegnan ensemen.

Canonic: Empau ei empau e memia ei memia en tuttas caussas.
Sturnir lasch' jeu buc ils Franzòs.

Fontana: Commondien Els sin de quei ch' Els han de com-
mondar. Sils inimitgs della tiara commondein nus!
(el fa, alzont il turschet, dus pass encunt' ils Franzòs.)

Canonic (retenent Fontana, seriusamein): Co s'ei quei che vus
essas vigni tut en ina schi tschoes e rabiai? Avon
quell' ujara eras vus schi quiets e crets e migieivels
e de bien cor; ussa regia ina tschoccat, ina mal-
vuglienscha, ina scuidonza, ina confusiun, ina rabia,
in fanaticus senza paregl. Sch'ins ha eunc in tec
sentiment, in tec bien seun giudezi, in tec miseri-
cordia, in tec cor en siu tgierp, sche vegn ins
suspectaus per in inimitg della patria; sch'ei ins gnanc
sigirs pli della véta. Tgei trestas caussas ei quei
po mai?!

Fontana: Ah, nus essan crets e migieivels sco tschuts, sch'ins
lai cumbien nus; mo nus daventein liuns e tigers che
scarpein tut a manez-empaglia, sch'ins tucca en nossas
libertats . . .

Misterlessa: Quei ei detg sco'i auda.

Canonic: Ins sto saver perdunar als inimitgs. Ils Franzòs han
fatg dal mal a nus — nus lein far dal bien ad
els persuenter; quei ei pli nobla vendetga che nus
savein prender.

Fontana (cun impurtonza): Tgi che s'empatscha dals Franzòs,
s'enricha il davos! ¹⁷⁾

Canonic: Per ver fatg dal bien ad els, duvrein nus buca de
s'enriclar.

Fontana: Ils Franzòs han era sturniu miu feagl a Muster. Con
dultscha ei la vendetga! Nus pagein mo mesira per
mesira!

Canonic: Surschei la giusta, la vendetga, al divin Derschader.
O sche vus savesses, sche vus savesses, con dultsch
ei gl'ei de perdunar a quels ch'han fatg entiert a nus . . .

Fontana: Il davos stuein nus buca mo graziar ils Franzòs;
nus stuein eunc engraziar ad els, per esser ruts en
nossa tiara! Nus perdunein a tgi ch'ei gl'ei; mo per
inimitgs della tiara dat ei negin perdun!
(mussont sils Franzòs): Quels ein schon vivi memia
ditg — la patria ei buca libra schi ditg ch'in Franzòs
respira sia aria! (fa zaconts pass, alzont il turschet).

Canonie (retenent el): Avon deigies vus sturnir mei! (semettent en schanuglias, cun emoziun) Cheu, sche vus stueis sponder seun, sche spondei il miu; sturni mei, jeu sun in pauper um vegl, per mei piarda negin . . .

SCENA XV.

(Schmed intrescha cun prescha dretg, senza armas.)

Schmed: Fugi, nus essan piars! (tuts peglian tema, Fontana lai curdar il turschet. Ils Franzòs aulzan ils tgaus.)

Canonie (sesalzont): O Segner, pertgira nus!

Schmed: A Rehanau ha'i dau ina bataglia; varga 1000 purs ein curdai!

Misterlessa (siglient ad el entuorn culiez): Mo che ti seigies mitschaus!

Schmed: Nus essan arrivai a Rehanau en in virriverri sgar-scheivel; ils purs ein dai vid las buots de vin e vinars — ei tadlavan sin negins commons pli: eivers ein quels ii ella bataglia, eivers ein tschels vigni mazzacrai ella sien pils curtins entuorn — ils Franzòs han dan negin perdun! ¹⁸⁾

Canonie (cun dolor): Dieus fetschi grazia cun lur olmas!

Schmed: Il gieneral vegn cun 10,000 umens per prender terribla vendetga vid nossas vischneuncas. Il Lombris vegn culs blessai. Il Beer e Castelberg quoran a Muster, tut alla stuorna, per spindrar quei ch'ei eunc de spindrar. Vigni cun mei, lein prender nossas raubas e fugir sils quolms. (parta dabot seniester, suondaus d' umens e femnas e buobonaglia.)

Fontana (partent il davos): E miu Plazi?!

SCENA XVI.

Canonie (als Franzòs): Mes cars prischuniers, vus essas liberai, sesalzei (Els sesaulzan; Canonie sligia ad els ils meuns, bettent ils sugets in toc pli lunsch.)

Gaillac (sesalzont): Jeu hai saviu che la Naziun vegni a prender vendetga!

Dumont (sesalzont): Els han spindrau nossa véta; co savein nus engaziar ad Els persuenter?

Canonie: Las vias dil Segner ein admirablas. Tgi sa pertgei
El ha dau vus en mes meuns?

Gaillac: Jeu vi ir tras fug e flomma, per Els.

Canonie: Vus essas fugitivs?

Dumont: Gie, nus essan sigli ord claustra e sesgarflai pellas
pezzas e pils uauls entuorn, entochen en cheu. Negin
sa crer, tgei vétas e tgei sforzs nus vein fatg per
mitschar dalla rabia della puraglia.

Moreau. Nus essan mez morts dal steungel, dalla fom e dalla seit.

Gaillac: Tgei sort han nos camarads giu? Ein tuts vigni
sturni? (Canonie quescha.)

Dumont (rugont): O dettien sclariment sur la sort de nos
camarads; ein tuts, tuts vigni sturni?

Canonie: Vos camarads ein buca vivs pli. Ils purs savevan
buca tgei ei figievan — ei han dau negin perdun. —
Vus essas tut stracs; vigni cun mei; jeu vi dar a
vus de beiber e de migliar detg avunda de quei sco
jeu bai.

Gaillac (cum furia): Jeu vi ir tras fug e flomma per Els — mo
quels purs ein barbars e la mazzacra de nos camarads
ei ina barbaria! La Naziun vegn a prender . . .
(Dumont tegn ad el la bucca.)

Canonie: Ins sto far dal bien a quels che fan dal schliet, quei
ei la pli nobla vendetga ch'ins sa prender.

Gaillac (sco avon): Sturnir prischuniers ei encunt' il dretg
d'ujara! Na Naziun vegn a prender . . . (Dumont tegn
puspei ad el la bucca.)

Dumont: Hagien buca per mal. Nies camarad ha seun cauld.

Canonie: Vigni cun mei; cheu essas vus buca sigirs della
véta. La puraglia savess turnar. (stuschont els dretg)
Mei, jeu pertgirel vus: avon che sturnir vus, deigien
ei sturnir mei. (Gaillac tschappa in turschet.)

Gaillac (smanont il turschet): Spetga, puraglia; quella gada lein
nus mussar: Con dultscha ei la vendetga! (Canonie
parta cun els dretg.)

SCENA XVII.

(Schmed intrescha seniester; pauc suenter Misterlessa ed Angelina,
manont il tat en lur miez.)

Schmed (intront): Jeu rabetschel nongrazia navent là glieut, ni
cun la buna, ni cun la mala; ella vul dispét enconoscher

avon la sort de nos umens — ch'èin sco tuts curdai a Rehanau! Jeu sai buca dar novas; jeu vi buca dar novas! (Misterlessa ed Angelina laian intront dar il tat e quoran encunter Schmed. Il tat stat persuls seniester e serabetsha pleunsiu a palpont culla cauna tochen a miez theater.)

Misterlessa: Miu car Gion Antoni, tgei vein nus fatg! Nus essan piars! (Ella sebetta bargient ella bratscha de Schmed.)

Schmed (sefigient libers): Quei gida nuota bargir.

Angelina (sepigliont vid Schmed a bargient): O bab, sche ti yesses suondau mei!

Schmed (alla Misterlessa): Pren il tat e l'Angelina e fui si misès. Jeu hai zuppau scartiras e danès e custeivladats egl εμπrem purseppen de nies nuegl grond. Tegn endament quei. Maglias anflas ti ella tegia.

Tat: Nua sund' jeu? Nua vegn jeu menaus?

Angelina (tilla el a funs per in bratsch, grent en ina ureglia): Ils Franzòs vegnan; nus fugin si misès!

Tat (tremblont dell' excitaziun): Ils Franzòs vegnan?! O Segner, jeu hai saviu ch'ei mundi aschia. O sventireivla tiara! Miu pauper Gion Antoni! Angelina, nu' ei'l bab?

Angelina (sco avon): Il bab ei cheu avon tei!

Tat: Hem?

Angelina (sco avon pli ded ault): Il bab ei cheu avon tei!

Schmed (pigliont il tat pils meuns): Cheu sund' jeu, tat!

Tat (embratschont el): Ah, miu Gion Antoni, miu pauper affont! (schent liber el, pli e pli arimaus) Mirei, co ei va, cu ils giuvens vulan esser pli perderts ch'ils vegls. Far revoltas e sturnir prischuniers! Il tschiel ei giests! Il tschiel ha castiau vus per sturnir prischuniers! (Smanont la canna cun tala forza che Schmed sto siglir d'in meun per buca vignir tuccaus.) Paupra quels ch'han pinau novas cruschs e miserias e tribulaziuns a nossa tiara cun quella revolta! (Smanont puspei la canna.) Quels meritassen cun quei tscheu!

Angelina (tergient Schmed): Neu bab, nus lein fugir cul tat.

Schmed: Entschavei a fugir cun el.

Angelina (sco avon a bargient): Car bab, jeu fuiel buca senza tei. Ti sas schon tgei jeu hai semiau questa notg.

Schmed: Jeu stoi fugientar nosa glieut avon che mez fugir.

Entschavei ad ir; jeu suatiuel schon vus.

Tat (lamentont): Sturnir prischuniers!

Angelina (seo avon): Neu, ti stos purtar il tat, sch'el po buc ir. Nus savein buca schar il tat a mesa via.

Schmed: Il tat po quorer pli dabot che vus, sche vus maneis el endretg. (embratschont ella) Ussa pren e va. Il temps ei custeivels (Angelina bragia).

Tat (lamentont): Sturnir prischuniers!

Misterlessa (furschont ad ella las larmas cul tschoss e tergient ella per in meun) Neu, quei gida nuota bargir. Fai obedienscha al bab. (Angelina sedosta cun l'auter meun, miront a bargient sin Schmed.)

Angelina: Bab, car bab, gida mei; jeu mundel buca senza tei.

Tat (lamentont): Sturnir prischuniers!

Schmed (carsinont ella): Fai buc aschia, Angelina. Buca temei, jeu vegnel cun ina gada!

Misterlessa (tergient ella): Neu, fai obedienscha, il bab vul che ti vegnies. (Misterlessa ed Angelina peglian il tat pella bratscha, partent cun el dretg.)

Tat (parta a pliront): Sturnir prischuniers! O sventireivla tiara! O mia paupra familia, mes paupers affonts! (dretg.)

Schmed (quora videneu a cuvrent la vesta culs meuns): Miu pauper bab, mia paupra dunna, miu pauper affont! Jeu lessel murir cun lev cor, sch'jeu vessel buca mez tratg vus ella miseria. (stent eri) La glieut sto fugir sils quolms avon que novas novas arrivan, aschiglioc sund' jeu piars! (parta dabot seniester.)

SCENA XVIII.

(Pieder intrescha dretg a furschont il suadetsch dalla vesta.)

Pieder: Dieus sei ludaus, ch'jeu vesel puspei miu vitg; biars, biars han buca quella ventira! Gl'ei stau de quei de buca vignir giud via. Jeu vessel munglau enconoscher tuts ils Pieders e Pauls e Giachens e Gions e Gieris e Giuseps dell'entira Surselva.

SCENA XIX.

(Intreschan seniester: Riegg. Da differentas varts in suenter l'auter:
Cathrina, Fontana, Barla, Paul, Ghetta, Leina.)

Riegg (siglient cun in griu a Pieder eutuorn culiez): O miu Pieder!
Miu Pieder, miu affont, ussa vi jeu bugient murir!

Cathrina (intront dretg): Il Pieder — da Rehanau — dei novas
de miu bab, dei novas de miu bab!

Fontana (intront seniester): Ei miu Plazi vivs? (Pieder vegn pleun
a pleun tschinclaus en totalmein.)

Barla: Ei miu um morts? Ei miu um morts?

Paul: Veis buca viu miu bab? Cu tuorna miu bab?

Leina: Dai novas de miu fegl, dai novas de miu fegl.

Ghetta: Ei miu um vignius pella véta?

Pieder (sefigient libers): Stinschentei buca mei, jeu vi schon dar
risposta. (a Fontana) Vies Plazi ei morts. (a Cathrina)
Vies bab ei morts. (a Paul) Tiu bab ei morts. (a Barla)
Vies um ei morts. (a Leina) Vies fegl ei mitschaus.
(a Ghetta) Vies um ei grevamein blessaus. Ussa schei
mei cumbien. (Tuts pliran e schan e bragian.)

Cathrina (parta a bargient seniester): O miu bab, miu pauper bab
ei oz ius e tuorna mai pli.

Paul: Miu bab ei morts! (partent a bargient dretg) Jeu vi ir e
dir quei alla mumma!

Leina (parta a selegront seniester): Miu fegl ei mitschaus, mo che
miu fegl seigi mitschaus!

SCENA XX.

Schmed (intront dretg): Jeu fuiel si misès; la dunna ei schon
fugida cul tat e cugl affont.

Ghetta: Els han mo Lur glient pil tgau! Damondien ina gada
il Pieder cheu, tgei nus stuein pitir per Els.

Fontana: Els vulan fugir e schar morder il suget ils paupers
innocents? Cheu statan Els — Els deigien dar plaid
e fatg als Franzòs, Els deigien migliar ô ils gnoes
ch' Els han turschau ent!

Riegg (mussont ils pugns): Schiglioc figiein nus giusta cun Els!

Barla: Schmaledi seigien ils signurs ch' han termess nos umens
ella mazzacra.

Pieder: Ils signurs han cuglienau nus; ils signurs han tradiu nus!

Schmed: Jeu da mia vart hai maniau bein; jeu hai vuliu liberar la tiara!

Fontana (cun furia): Cün cuglienar, cun star davos nodà! Ils signurs han bi fugar e stigar ad Innsbruck, nua che nigin po tier els. Per auters sponder seun, fan ei nuota cas!

Ghetta (a Schmed): Els ein stai il capitani dilz complots e della revolta. Lur casa ei stada ina fueina de complots e conspiraziuns e cuglianéms. Jeu hai adina detg a miu um: Il mistral vala buc ina pippa tubac. Els valanuot ch' Els ein!

Fontana	} smanatschont indenter l'auter	Nus figiein flucs cun Els!
Riegg		Nu' ein ils Schvyzzers e Laventiners?
Ghetta		Nus scarpein Els tut a manez-empaglia!
Barla		Nus lein dar ad Els zitgei, mo buca pensiuns!
Pieder		Nu' ein ils keisers cun lur muniziuns?

SCENA XXI.

Chischer (intront seniester): Tgei, tgei, tgei dat ei cheu?

Ghetta: O car, bien Chischer! Nus essan batti, nos umens ein tuts curdai a Rehanau. Ils Franzòs vegnan cun cadeinas — vegnan cun cadeinas si de Cuera!

Chischer: O, jeu hai saviu ch' ei mundi aschia!

Ghetta: E quei Austriac cheu (mussont sin Schmed) empò, che nus perdein umens e rauba e veta e libertat!

Chischer: Insultei buca nies mistral!

Ghetta: Per el esser mistral, temin nus buca ch' ei figiess mal en in egl el pli bia. El ei la puolpa de tut il mal!

Chischer: Enson deva ei l'aura-sù — ussa dat ei l'aura-sut! Sche la revolta fuss reussida, sche gresses vus che vus schluppastes: „Viva, viva, viva nies mistral! Viva il liberatur della tiara!“ Mirei, co'l mund giudichescha mo suent' il success. (seriusamein a Schmed) O paupra quel che sefida sil pievel!

Schmed: Tgei lein far?

Pieder: Fugir stgein nus buc. Il gieneral ha commondau sut peina de mort de star els vitgs per dar quartier a sias truppas.

Chischer: Lein esser fermes ella sventira, sche vegn el ad esser moderaus ella victoria. (a Pieder) Co han ils purs battiu?

Pieder: Sco liuns han ei battiu! Ina giuvna, Onna Maria Bühler, ha priu a Domet in canun dals Franzos.

Ghetta: Vus umens mo sefigiei gronds culs merets de nus femnas, vus gagners che vus essas!

Pieder: Treis gadas vein nus rebattiu gl' inimitg; senza sia cavaleria vessen nus ramportau la victoria!

Ghetta: E senza il vin e vinars che vus veis buju; vus umens de streffas, vus scutgès che vus essas! Jeu hai adina dretg a miu um: Ti sestruffegias franc eunc ina gada cun tiu beiber — uss ha'l cheu!

Chischer: Ils keisers?

Pieder: Ein batti sin tuts meuns. Tumein ei en tschendra. La part-sut ei sesuttamessa. Il gieneral vegn tut alla stuorna cun canuns e cavaleras e 20,000 umens. El ha engirau de prender terribla vendetga vid las vischneuncas della part-sura. El ei schon a Trun. (tuts peglian tema.)

Schmed: Pusseivel, ch'el ei schon a Trun?

Pieder: Schon avon in bientont. El sto vignir sigl amen.

Cuntrin: Tgei ha'l fatg cun Trun?

Pieder: Trun ei vegnius sblundergiaus e struffiaus cun ina contribuziun de 5000 francs. Il gieneral ha buca mazzacrau e barschau, muort in soli giest — muort il marschall, ch'ha spindrau la garnischun franzosa.

Ghetta: E nus vignin sblundergiai e contributionai e struffiai e mazzacrai e barschai muort in soli malgiest — muort il Schmed cheu, ch'ei staus il capitani dils complots e della revolta.

(Tuts peglian tema, udent zaconts tuns ualti fermes de schumbers e trumbettas, purtai dall'aria. Tuts meran dretg cun anguoseba visibla sillas vestas. La musica tschessa ed entscheiva ad ina pli e pli ferm.)

SCENA XXII.

(Intreschan sin differentes meuns cun prescha: Clau, Mudest, Mengia, Caluster, Leina, Cathrina, Nescha cul pop, Alois, il davos Paul.)

Alois (intront dretg a current): Ils Französ vegnan, ils Französ vegnan, batagliuns e batagliuns, cun buis e canuns e cavalls.

Nescha (al pop che grescha): Quescha, ti aug frieli; ils Franzòs vegnan quella gada per daditschert cun buis e canuns e cavalls e van cun tei, sche ti greschas aschia! (pop quescha.)

Paul (intrescha dretg clamont):

„La teil' ei urdid' el Tyrol dals signurs,
Tessid' e tratg' en culs cavegls de nos purs!¹⁹⁾“

(Ins auda a sunar e dar sil schumber mintgatont pli lev e pli e pli ferm. Pleun a pleun sefultschan tuts sil funds, femnas ed umens in denter l'auter, miront plein tema dretg. Il davos suna la musica cun tutta forza la „Marseillaise“, ne in auter marsch d'attacca. Cu ella cala, auda ins in ferm: „Bataillon, halt!“)

SCENA XXIII.

(Il gieneral intrescha dretg, catschont il sabel ella teigia.)

Gieneral (clomont dretg): Treis uras temps per sblundergiar il vitg! Mazza crei senza perdun e remischun. Suentar fiug al vitg en tuts quater cantuns!

(Ins auda davos las culissas in sègn d'attacca culla trumbetta, grius e schutzs della schuldada: „misericordias“ dellas glients. Quels sil theater sebettan e statan tuts en schanuglias, bargient e pliront in denter l'auter.)

Tuts: Misericordia, perdun, schanegien nies vitg, schanegien nossas vétas, perdun; nus lein bugient pagar contribuziun, mo ch' els schanegien nies vitg, mo ch' els schanegien nossas vétas, misericordia cun nus paupra paupra glient, misericordia, perdun, misericordia!

Gieneral (mont videneu a miront cun gréta e cun spréz sil pievel): Misericordia cun vus?! Dieus sei ludaus che mia schuldada sto buca star en schanuglias avon vus, seo quei che vus steis avon mei! Paupra quels che ston sentir mia gréta!

Nescha (al pop che grescha): Mera leu il Franzòs! Quescha, schiglioc va'l cun tei. (pop quescha; ins auda grius e schutzs davos las culissas.)

Gieneral: Con dultscha ei la vendetga! (va videneu.)

Mudest: Signöur gieneral, Els ston dar adatg, quels de Muster ein la quolpa!

Clau: Mo persesez!

Ghetta	} (in suenter e denter l'auter):	Quels de Mustér merettan il castitg!
Riegg		Quels de Mustér han fatg la revolta!
Fontana		Quels de Mustér han sturniu ils prischuniers!
Mengia		Quels de Mustér han sturniu bia Franzòs!
Barla		Quels de Mustér ein ils stigaders!
Cathrina		Quels de Mustér han sfurzau nus leutier!
Pieder		Quels de Mustér han cuglienau nus!

Gieneral (stent eri): Quels de Mustér survegnan lur pagaglia — e vus survignis la vossa! (Ins auda schutzs e grius; clomont senièster.) Bravò, schuldada; sblundergiei e mazzacrej tont sco vus pudeis!

SCENA XXIV.

(Ena quella ch' il gieneral semeina, intreschan dretg a salutont ils 3 Franzòs, suondai dal Canonic.)

Gieneral (surstaus): Danunder vignis vus?!

Dumont: Gieneral, (mussont sil Canonic) quei venerabel vegliuord cheu ha spindrau nus cul prigel de sia véta!

Canonic (sebettent en schanuglias von il gieneral): La schuldada sblundregia e maltractescha la glieut. Perdun, o gieneral, perdun a miu pauper vitg!

Tuts (en schanuglias): Misericordia, perdun, nus lein bugient pagar contribuziun, sch' els schanegien nies vitg, sch' els schanegien nossas vétas!

Dumont (sebettent en schanuglias): Pardun al vitg!

Moreau (sebettent en schanuglias): Misericordia, gieneral!

Gaillac (sebettent en schanuglias): Pardun al vitg!

Gieneral: Mia atgna schuldada roga en schanuglias per nos inìmitgs?! (suenter ina pausa) Bièn — jeu dundel perdun al vitg, encunter ina contribuziun de 5000 frs., che deigi esser pinada sin eu jeu tuornel! (Canonic e Franzos sesaulzan; era il pievel cum in „ah“ liung de levgiament; clomont senièster) Calei de sblundergiar — pardun al vitg! (Ins auda grius e sègns de retraite cum schumber e trumbetta; al pievel) Mo jeu sai ch'ei gl'ei vigniu fatg complots, cheu, en vies vitg, — extradi a mi gl'instigader — (suenter ina pausa, eu tuts queschan) ne ch'jeu laschel sitar giu vus tuts ensemen, senza pardun e remischun. (tuts queschan, clomont senièster)

Buis! (turnont dretg) Buis! (El pren 3 buis tras las culissas dretgas.)

Fontana: Pertgei deigien tonts innocents pitir per in culpont?

Gieneral, (mussont sin Schmed) quel cheu ei'l culpont!

Gieneral: Ei quel il manader?

Fontana: Gie, quel ei il surmanader!

Gieneral (als Franzòs): Tschappei el! (El vegn cargaus) Cheu, a funs cun el! (El vegn sfraccaus a funs seniester encunt' il publicum.)

Canonic: }
Chischer: } Misericordia, gieneral!
Caluster: }

Gieneral (en greta): Neginia misericordia culs inimitgs della Naziun! (purschent las buis als Franzos) Cheu! (cun vusch de commando) At-ten-ziun! La--ghiei!

(Schmed cuviera la vesta culs meuns, Barla, Cathrina e Mengia lur vestas cul tshoss. Ena quella ch' ils Franzòs, stent spel gieneral dretg encunt' il publicum, aulzan las buis per laghiar e sitar, intrescha Angelina dretg, siglions cun in griu penetront entuorn culiez a Schmed, che strocla ella vid siu pèz. Ils Franzòs sbassan las buis.)

SCENA XXV.

Gieneral: Tgei mattascha ei quei?

Canonic: Quei ei la feglia dil mistral.

Gieneral: Scarpei navent ella! (Gaillac emprova de far quei.)

Angelina (setenent vid Schmed): Bab, tegn mei, gida mei, jeu mierel cun tei! (Gaillac lai dar ella; al gieneral cun vusch rugonta) O car, bien gieneral, misericordia per miu pauper bab! Prendien buca la véta a miu pauper bab! (Ella embratscha Schmed a bargient.)

Canonic (en schanuglias): Gieneral, misericordia per nies mistral!

Pievel (in denter gl' auter): Perdun, gieneral, misericordia!

Dumont (en schanuglias): O teidlien sin la vasch de quei pauper affont!

Moreau (en schanuglias): Ella ha rugau per nus cu la puraglia leva sturnir nus!

Gaillac (en schanuglias): Pardun, gieneral, per amur de quei pauper affont!

Gieneral (muentaus, suenter ina pausa): Miu bien affont — jeu schangegiel la véta a tiu bab! (Canonic e Franzòs se-saulzan. Gieneral va videneu.)

Schmed (stroela, sesalzont, Angelina vid siu pèz): Mia Angelina, miu affont . . . nu' has il tat e la mumma?

Angelina: Jeu sun fugida dad els!

Gieneral (als Franzòs): Vinavont a Mustér! Rimnei la schul-dada! (Els partan seniester cullas buis. Ins auda in segn de serimnar culla trumbetta, tuns de schumber e grius.)

SCENA XXVI.

Gieneral (miront seniester): Nu' ei Mustér?

Ghetta (mussont): Cheu si . . . vesan Els la claustra?

Gieneral: Ha, la claustra!²⁰ Con lunsch tochen Mustér?

Ghetta: Ina buna urà, sch' Els van dabot! .

Gieneral (cun furia): Sgular vi jeu! (mussont il pugn) Quei ei la fueina della revolta! Buc in crapp dei star in sin l'auter e buc in' olma pli en véta!! (parta spèrt seniester, tergieint il sabel. Ins auda grius. Caluster va en baselgia tras la porta sil funds.)

SCENA XXVII.

Canonic: Pauper Mustér!

(Ins auda il commond: „Bataillon, marsch!“ Ena quella suna la musica cun tutta forza in marsch empau de spèrt, accompignaus da schumbers. Cathrina croda a tiara cun in griu e vegn alzada da quels entuorn ella. Tuts meran seniester. La musica vegn bauld pli ferma, bauld pli fleivla: il davos vegn ella mo mintgatont purtada dall'aria.)

Nescha (al pop che grescha): Quescha, ti bargialèr. Has ussa viu ina gada ils Franzos? Ei tuornan puspei, sche ti beschlas aschia. (pop quescha.)

Canonic (cun vusch migieivla): Mirei, mes cars affonts, co Nies Segner ha miraculusamein spindrau nies vitg e nossas vétas! Seigies misericordeivels, sche vus leis contonscher misericordia! (Femnas ed umens fruschan giu las larmas. Ins auda in zen pign. Ils umens sescuvieran.) Ei tucca d' Ave Maria! Vigni, nus lein engraziar a Nies Segner per ver mussau tonta misericordia cun nus e recomendar a sia infinita misericordia nos morts e blessai e nies pauper Muster!

(El parta tras la porta-baselgia sil funds, suondaus d'umens e femnas. Tras la porta aviarta vesa ins pliras retschas de candeilas ardentas. Ins auda a cantont en baselgia ina Hymna ne Litania, sche püsseivel accompignada d'in harmonium. Schmed strocla, partent il davos, Angelina vid siu pèz.)

Schmed: Miu dulutsch, miu car affont . . . miu eungel-pertgirader!

(Ena quella che Schmed va cun Angelina tras la porta-baselgia, croda la tenda. Il cant vegn pli e pli fleivels e cala gleiti dal tut.)

REMARCAS

(che serefereschan sillas zeffras el drama).

1) Ils 6 de Mars han ils Franzos eunc mazzacrau en Tujetsch: Giachen Martin Berther, Vigieli Vert, Giachen Venzin, Hans Gieri Mon e Gion Battesta Sialm. A Sedrun ein els ruts el tabernachel ed engulau il zibori. Semigliontas barbarias e raffladas han els commess 1798 ad Unterwalden, etc.

2) Ils giacobiners (Robespierre etc.) eran ils inimitgs ils pli incarnai della religiun e della monarchia en la revoluziun franzosa.

3) Ils Franzos plontavan a miez in vitg il „pumèr della libertat“ e saltavan a cantont entuorn el.

3) Louis Balletta de Breil, * 1760, litinent en survetsch franzos, maridaus 1788 cun Francisca Gremion de Friburg, † 1842 sco Bannerherr della Ligia Grischa. El ha battiu ils 7 de Mars a Muster sco commandant dilz „catschadurs“. Sia mumma, Maria Ursula, era ina sora de marschall Caprez. Louis Balletta ha menau in interessant „*Diari*“ u „*Cudisch de sia vela*“ en romonsch, publicaus da Prof. Muoth ellas Annalas de 1892 e 93. Gl'ei grondamein de deplorar che quella ovra ei buca vignida publicada completa ed en squetsch separat.

5) Landrichter Theodor Castelberg de Muster, renomau sco diplomat e poet. Siu chisti, che steva sil plaz dil „Disentiserhof“, ei era barschhaus ils 6 de Matg. Siu bab, il landrechter vegl, Conradin Andriu, ei stenschius ellas flommas.

6) Landrechter regent e pli tard prefect Benedetg Adelbert Caprez. Pareglia las „Notizias sur las Persunas“. La scena denter Schmied e marschall ei historica.

7) In proverbi latin di: „Mundus vult decipi, ergo decipiatur“. „Il mund *vul* esser cuglienaus, perquei *meretta* el de vignir cuglienaus.“

8) La „muria gronda“, eunc oz en buna memoria dil pievel, ei rutt' ora 1584. A Tujetsch han 800, a Muster 500 ed a Sumvitg 520 persunas piars la véta. Bia ucleuns ein totalmein svani da quei temps. La Chrestomathia da Dr. C. Decurtins cuntegn sequenta detga: „Dal temps della muria gronda veseva ins ella vischneunca de Sumvitg mo treis cazolas. Las vaccas mavan da mesa stad a pastg sut il vitg e havevien ivers, che schluppavien ora, pertgei che negin mulschevi ellas. Il farrer de Sumvitg ei [era] jus cun Niessegner a Surrhein e turnont a casa eis el morts sin la pun.“ A Sumvitg vegn eunc oz mintga on (13 Juli) ina Messa solemna celebrada per las unfrendas della muria.

9) Il frater cuschenier ha aviert als purs ina porta zuppada. Il Peck ne Commissari de peun era fugius el tgamin della casa de Theodor Castelberg. Ils purs han fatg fiug sut en, pigliau el, rentau el vid in esch-nuegl e tratg treis schutzs tras la cavazza.

10) Colonel-litinent Caspar Latour, pli tard gieneral dil Papa, † 1848 a Breil.

11) Tgi che vul seperschuader dals vehements combats en las vischneuncas e sils cumins (per la „mistralia“) dils tschen-taners vargai, legi il „Diari“ de Louis Balletta, il „Nicolaus Maissen“ de Dr. C. Decurtins, il „Cudisch instructiv“ de Pl. Condrau (pag. 95 e 96) etc. Avon l'ujara ha ei dau grevs disturbis a Sumvitg, empau muort in barschament, empau ord rischuns politics. Nus vignin ad illustrar quels cun temps e peda en ina extendida „Historia della vischneunca de Sumvitg“, sche Niessegner lai nus en véta.

12) Anno 1355 encunter il comt Montfort. En memoria de quella bravura astgan las femnas eunc oz star da meun dretg en la baselgia de Pleiv.

13) Napoleon Bonaparté ha aquistau 1798 l' Egipta per quort temps. Returnaus gl' atun 1799 a Paris, eis el sefatgs Emprem Consul e 1804 Imperatur. Derschiu 1815 dalla Europa alliada giud il thron, eis el † 1821 egl exil.

14) La Veltlina (cun Clavenna e Bormio) ei vignida aquistada 1512 e piarsa 1797. Ils officials grischuns fuvan: 1 guvernatur, 1 vicari, 1 commissari e 6 potestats. Da Sumvitg ein stai ella Veltlina, sco guvernatur: Nicolaus Maissen; sco vicaris: Pieder Mudest Cagiachen e Florin Giacumet; sco potestats: Bar-

tholomäus della Torre, Gion Berther, Gion Simon Caplazi, Gion Giachen Arpagaus, Gieli Lombris, Antoni Lombris e Gieli Michel Lombris. Quels officials, elegi tras corrupziun, han empleniu lur saes ella tiara subdita! Barclamiu Tuor e Nicolaus Maissen ein stai dus serocs fatgs si cun meun. Sur Rest Luregn Caplazi de Surrhein, plevont a Trun, † 1809 sco caplon de Rabius, ha scret en ina „Canzun encunter ils Signurs“:

„Valtrin' ei tochen ussa stau la cassa dils Signurs:

Sulet els han tut quei migliau e schau zun nuot als purs.“

„Ton cuost' ei buc, o taffers purs: sch' il tgau vegn siglientaus

Ad enzaconts de nos signurs, sch' ei' l fatg schon gartigliaus!“

15) Il madem Sur Caplazzi di en ina outra „Canzun encunter ils „Signurs“:

„Tgi ei dil Kaiser pensionaus?

Tgi ha per Frontscha ses quitaus?

Tgi d' auters potentats discus?

Tgi trei il car per omisdus?“

Pareglia la „*Canzun dils giats*“, fatga 1794 da Glienard Balletta de Breil encunter ils Landrichters Caprez, Castelberg, Riedi, Demont, Marchion, Capol, Vieli e Toggenburg.

16) Gieneral Demunt era in Grischun, el veva studiau en la claustra de Muster, siu bab era de Villa, sia tatta de Muster. Intraus en survetsch franzos, eis el restaus en Frontscha suenter la revoluziun.

17) Il ver proverbii ei: „Tgi che s' empatscha dals Franzos, s' enricla *sil davos*“.

18) Da Sumvitg ein ils sequents curdai tenor ils cudischs-baselgia:

a) Ils 7 de Mars a Muster:

Gieli Michel Bundi, * 1765, maridaus 1796 cun Maria Agatha Gienelin de Muster.

Giachen Gieli Nut, de Muster, maridaus 1791 cun la vieua Maria Ursula Meissen.

Barclamiu Meissen.

b) Igl 1 de Matg a Muster:

Clau Mudest Giger, * 1746.

c) Ils 3 de Matg a Rehanau:

Sep Antoni Giger. *Clau Giusep Caviezel*.

Giachen Mudest Genelin, ne Gienialla, de Rabius, * 1758, maridaus 1789 cun Maria Barbara Biscuolm.

Pieder Paul Genelin, frar dil precedent, * 1761, ma-

ridaus ils 14 d' October 1798 cun Maria Francisca Degonda.

In auter frar, Mathias Antoni, * 1762, maridaus 1792 cun Anna Meissen, ei mitschaus.

Balthasar Anton Mudest Berther, de Rabijs, feagl de str. Paul Berther e Maria Ulscha Foppa, * 1749, maridaus 1779 cun Maria Elsia Spescha; Seckelmeister, gierau, „et in actu representans comunitatis,“ vulgo municipalist. El era jus per forza encunter ils Franzos. In de ses feagls, str. Paul Berther, ha sitau 13 uors e varga 1300 camutschs en la vall Sumvitg.

Gion Gieri Caplazi. Stiaffen Anton Caplazi.

Str. Giachen Rest Carigiet, * 1765, feagl de Rest Mudest Carigiet e Maria Cæcilia de Tuor.

Rest Seraphin Meissen, de Surrhein, deigi esser curdaus a Rehanau morts per tiara vi ord remiers cuncienza per ver sturniu prischuniers, fertont che las ballas franzosas schulavien sur ils tgaus della puraglia.

Gieli Barclamiu Caviezel, maridaus 1797 cun Maria Barbara Genelin.

Stiaffen Andriu Fri, * 1743, maridaus 1779 cun Anna Maria Biart.

Pieder Paul Baselgia, * 1759. *Giachen Mudest Duff. Jodocus Foppa*, de Rabijs, * 1754, feagl de Gieri Foppa e Barbara Martin.

Toni Mudest Schuoler, * 1743, mortalmein blessaus a Rehanau, morts a Sumvitg „propter mortifera plaga a Gallis infecta“.

En tut ein 19 umens curdai „in invasione Gallorum“, ed „in infelice seditione tumultuque populi Comunitatis disertinensis“.

19) Quei vers dei esser vignius fatgs la notg dils 3 sils 4 de Matg.

20) Ils Franzos accusavan la claustra de ver inscenau la revolta! Sur la sort de Muster, mera: „Notizias historicas“.

Errurs e rectificaziuns.

pag. 97: franes = francs.

pag. 100: († 1845) = , † 1845.

pag. 105: turnant = turnont.

pag. 106: Seu = Jeu.

pag. 107: Iunsbruck = Innsbruck.

pag. 108: piglient = pigliont; als tat = al tat; cassaccars = cassaccas.

pag. 111: preparer = preparar.

pag. 129: dretg = detg.

pag. 130: ch'ei tuornan = schei tuornan.

pag. 132: bun vies = cun vies.

Il marschall Caprez ei nischius 1727 e buca 1724. Ils colonels Caprez e Castelberg ein buca stai ils 10 d'Uost a Paris. Dau caschun tier quella errur ha ina notizia el „Diari“ de Louis Baletta.

